

პოლიტიკური ინსტიტუტები: ანალიზი

მომზადებულია სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრის
აკადემიური სტიპენდიის საფუძველზე

ინტენსიური სემინარი
სოციალური მეცნიერებების მაგისტრატურისათვის

გია ჟორჟოლიანი

სოციალურ მეცნიერებათა სერია

მთავარი რედაქტორი: **მარინე ჩიტაშვილი**

ენობრივი რედაქტორი: **ლია კაჭარავა**

დაკაბადონება, ყდის დიზაინი: **გიორგი ბაგრატიონი**

© სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი, 2006

© Center for Social Sciences, 2006

ქ. თბილისი, 0108, თ. ჭოველიძის ქ. № 10

ელ. ფოსტა: **contact@ucss.ge**

ინტერნეტ გვერდი: **www.ucss.ge**

წიგნი მომზადებულია და გამოცემულია „სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრის“ (Center for Social Sciences) მიერ, ფონდის OSI – Zug, ბუდაპეშტის ღია საზოგადოების ინსტიტუტის უმაღლესი განათლების მხარდაჭერის პროგრამის (HESP) ფინანსური ხელშეწყობით

The book has been published by the Center for Social Sciences, sponsored by the OSI-Zug Foundation and the Higher Education Support Program (HESP) of the Open Society Institute-Budapest.

ISBN: 99940 - 872 - 8 - 2

ს ა რ ჩ ე ვ ი

სემინარის აღწერა.....	4
I კვირა	
რა არის ინსტიტუტები და როგორ მუშაობენ ისინი	6
შესავალი	6
მეთოდოლოგიური შენიშვნები: ფორმალური და არაფორმალური ინსტიტუტები	7
II კვირა	
პოლიტიკური ინსტიტუტები საზოგადოებისა და პოლიტიკის გადაკვეთაზე: პოლიტიკური პარტიები	11
შესავალი	11
პარტია: ფუნქცია, სტრუქტურა და ორგანიზაცია	12
რაციონალიზაცია	13
პარტია როგორც მთელი.....	14
პარტია-სახელმწიფოს სისტემა (party-state system)	15
პარტია შიგნიდან; ფრაქციები, დაჯგუფებები და ტენდენციები	15
პარტიის პრობლემა “ახალ დემოკრატებში”	17
III კვირა	
ხალხიდან სახელმწიფომდე: სახელმწიფო, მისი ინსტიტუციონალიზაცია და წარმომადგენლობა	20
სახელმწიფო	20
კონსტიტუციური სახელმწიფო და ინსტიტუტები.....	21
მმართველობის სისტემის კონსტიტუციური ინსტიტუტები	23
წარმომადგენლობა.....	24
IV კვირა	
პოლიტიკური ინსტიტუტები გარდაამავალ საზოგადოებაში: ინსტიტუტთა ცვლილებები	28
შესავალი	28
როგორ იცვლებიან ინსტიტუტები	28
პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაცია და ინსტიტუციონალური გამოწვევა	30
ბიბლიოგრაფია	33
Bibliography	33
POLITICAL INSTITUTIONS ANALYZE	36

სემინარის აღწერა

კომუნიზმის დაცემამ აღმოსავლეთ ევროპასა და ყოფილ საბჭოთა კავშირში, ისევე როგორც დემოკრატიაზე გადასვლამ სამხრეთ ევროპასა და ლათინურ ამერიკაში, ახალი ბიძგი მისცა დებატებს პოლიტიკური ინსტიტუტებისა და მათი როლის შესახებ როგორც სახელმწიფოებრივ მშენებლობაში და ეფექტური ეკონომიკური შედეგების მიღწევის საქმეში, ასევე მოქალაქეთა წარმომადგენლობის უზრუნველყოფასა და “კარგი”, ეფექტური მმართველობის ჩამოყალიბებაში.

სემინარი არსებითად ფოკუსირებულია პოლიტიკურ ინსტიტუტებზე.

სემინარის პირველი კვირა ეძღვნება იმის ანალიზსა და შესწავლას, თუ რას წარმოადგენენ ინსტიტუტები ზოგადად, როგორ იქმნებიან და ფუნქციონირებენ ისინი, რა განსხვავებაა ფორმალურ და არაფორმალურ ინსტიტუტებს შორის, რა ზეგავლენას ახდენენ ინსტიტუტები ეკონომიკური და პოლიტიკური აქტივობის შედეგებზე.

სემინარის მეორე ნაწილი (2-3 კვირები) ეძღვნება უშუალოდ პოლიტიკური ინსტიტუტების ანალიზს. ამ ნაწილის მთავარი მიზანია, წარმოაჩინოს თუ როგორ შეიძლება ინსტიტუტების ზოგადი თეორია გამოყენებულ იქნეს კონკრეტული და ძირითადი პოლიტიკური ინსტიტუტების ანალიზისათვის.

შესაბამისი მიდგომის საფუძველზე განხილულია: პოლიტიკური ინსტიტუტების ლეგიტიმაციის საკითხი; პოლიტიკური ინსტიტუტები საზოგადოებისა და პოლიტიკის მიჯნაზე: პოლიტიკური პარტიები; წარმომადგენლობის პრინციპი; სახელმწიფო და მისი ინსტიტუციონალიზაცია; სახელმწიფო და კონსტიტუციური მმართველობა.

სემინარის ბოლო კვირა ეძღვნება ინსტიტუციური ცვლილებების ანალიზს ფუნდამენტური საზოგადოებრივი ტრანსფორმაციის პერიოდში და განსაკუთრებით ფოკუსირებულია პოსტკომუნისტურ რეალობაზე.

სპეციალური ანალიზის საგანი იქნება პოსტსაბჭოთა საქართველოს ინსტიტუციონალური განვითარება – ინსტიტუტთა ლეგიტიმურობა, ეფექტურობა; წარმომადგენლობითობისა და მონაწილეობის უზრუნველყოფის პრობლემა ინსტიტუციონალურ მშენებლობაში.

სემინარის მიზანი

სემინარის მიზანია სტუდენტებმა მიიღონ თეორიული ცოდნა ინსტიტუტების შესახებ, აითვისონ ძირითადი მიდგომები და მეთოდები ინსტიტუტების შედარებითი ანალიზისა და შეძლონ მათი გამოყენება კონკრეტულ პოლიტიკური ინსტიტუტთა და სისტემათა ანალიზისათვის. სტუდენტებმა უნდა შეიძინონ უნარ – ჩვევები მოცემულ თემებზე ანალიზის წერილობითი ფორმით წარმოდგენისათვის.

მეთოდика

თითოეული შეხვედრა გრძელდება 2 საათის განმავლობაში (კვირაში ორჯერ)		
სტრუქტურა ყველა შეხვედრისათვის: SHOW, EXPLAIN, EMULATE, DRILL	სტრუქტურა აგებულია შემდეგი პრინციპების დაცვით — მარტივიდან რთულისაკენ. KNOWLEDGE, COMPREHENSION, APPLICATION	
პირველ სესიაზე: ჯგუფის გაცნობა და მუშაობის წესების დადგენა. ყველა სხვა შეხვედრისას ხდება თეორიული ნაწილის პრეზენტაცია.	KNOWLEDGE ცოდნა	ლექტორი თითოეულ თემატიკაზე აძლევს თეორიულ ცოდნას, რაც მთლიანი დროის 30-40%-ს იკავებს.
თეორიული ნაწილის დამუშავება. ინტერაქტიული სწავლება. მცირე და დიდ ჯგუფში დისკუსია	COMPREHENSION გაგება	ლექტორი ამზადებს მასალებს ახსნილი მასალის გასაგებად და სავარჯიშოდ. იყენებს მცირე და დიდ ჯგუფებში დისკუსიას, (ინტერაქტიულ მეთოდებს). ჯგუფი მიყავს დასკვნამდე და არ აწვდის დასკვნას. მიაქვს დროის 30%.
წარმოდგენილი მასალა, რომლის განხილვაც ხდება და შემდგომ დავალება დამოუკიდებელი მუშაობისთვის ამ შეხვედრაზე განვლილ თემატიკასთან დაკავშირებით.	APPLICATION გამოყენება	თითოეულ წევრს ეძლევა დავალება კონკრეტული პროექტის მოსამზადებლად და შემდგომ იგი აკეთებს პრეზენტაციას ჯგუფში. იყენებს ჯგუფს, როგორც peer review. ამ საქმიანობას უკავია დროის 30%.

სემინარის სტრუქტურა (4 კვირა – 16 სააუდიტორო საათი, 4 კრედიტი)

სემინარის თემები განაწილებული იქნება კვირების მიხედვით. თითოეულ კვირაში ჩატარდება 4 სთ სააუდიტორო შეხვედრა – 2 + 2 საათი. სემინარის მუშაობის პერიოდში სტუდენტები ვალდებული არიან წაიკითხონ აუცილებელი ლიტერატურა, მონაწილეობა მიიღონ დისკუსიებში. თითოეულმა სტუდენტმა ცალკე ან მცირე ჯგუფის (2-3 სტუდენტი) შემადგენლობაში უნდა მოამზადოს და წარმოადგინოს პროექტი.

შეფასება: დასწრება — 20%

დისკუსიებში მონაწილეობა — 30%

პროექტი: შესრულება და პრეზენტაცია — 50 %

I კვირა

რა არის ინსტიტუტები და როგორ მუშაობენ ისინი

შესავალი

II მსოფლიო ომის შემდგომი პერიოდი პოლიტიკურ მეცნიერებაში, განსაკუთრებით აშშ-ში, შეიძლება დახასიათდეს როგორც პერიოდი, როდესაც ამ დისციპლინაში წამყვანი ადგილი დაიკავა ორმა თეორიულმა მიდგომამ, რომელიც ეფუძნებოდა ინდივიდუალიზმს: ბიჰევიორიზმმა და რაციონალური არჩევანის თეორიამ. ორივე ეს მიდგომა გულისხმობს, რომ ინდივიდთა მოქმედება ავტონომიურია (როგორც ცალკეული ინდივიდებისა) და რომ იგი (მოქმედება) ეფუძნება სოციო-ფსიქოლოგიურ მახასიათებლებსა და თვისებებს, და მათი პერსონალური სარგებლის რაციონალურ გაანგარიშებას. ორივე შემთხვევაში, პოლიტიკური პროცესის მიმართ პრეფერენციები ეგზოგენურია.

ამ თეორიულმა და მეთოდოლოგიურმა მიდგომებმა ინსტიტუტები, როგორც პოლიტიკური მეცნიერების ცენტრალური თემა, უკანა პლანზე გადაწია.

XXI-ის 80-იანი წლებიდან ინსტიტუციონალიზმი კვლავ იბრუნებს წამყვან ადგილს პოლიტოლოგიურ კვლევებში. ამავე დროს, აღსანიშნავია, რომ პოლიტიკური და საზოგადოდ სოციალური მეცნიერებებისათვის სულ უფრო მისაღები და დამახასიათებელი ხდება კომპლემენტარიზმი თეორიულ და მეთოდოლოგიურ მიდგომებში: არც ერთი ცალკე აღებული მიდგომა ვერ უზრუნველყოფს პოლიტიკის ფენომენების მეტ-ნაკლებად სრულფასოვან გაგებასა და ახსნას.

ახალი ინსტიტუციონალიზმისათვის დამახასიათებელია, აგრეთვე: 1. კონცენტრირება, არა მხოლოდ ფორმალურ, არამედ არაფორმალურ ინსტიტუტებზეც; და 2. ინსტიტუციონალური ახსნა გამოიყენება არა მხოლოდ მთავრობათა და მათი პოლიტიკის (Policy) შესწავლისას, არამედ ინდივიდუალური ქცევის დონეზეც.

თავად ინსტიტუციონალიზმიც თავის შიგნით არ შეიძლება ჩაითვალოს ერთიან მონოლითურ მიმდინარეობად: ის შეიძლება წარმოვიდგინოთ მეტ-ნაკლებად განსხვავებული “ინსტიტუციონალიზმების” კრებულად, კომპლემენტარულობის განსხვავებული მიდრეკილებებით, რომელთაც აერთიანებთ ინტერესი ინსტიტუტთა შესწავლისადმი და მათი მნიშვნელობის აღიარება.

ბ.გი პეტერსი ძველი ინსტიტუციონალიზმის მთავარ მახასიათებლებად მიიჩნევს ლეგალიზმს (იგი დაკავშირებულია კანონთან და მართვაში კანონის ცენტრალურ როლთან), სტრუქტურალიზმს (სტრუქტურა განსაზღვრავს ქცევას და ამდენად ცენტრალურ ადგილს იკავებს პოლიტიკური სისტემა — ანტიბიჰევიორისტულია), ჰოლიზმს (აქცენტი უფრო მთელი სისტემების განხილვაზე, ვიდრე ცალკეული ინსტიტუტებისა), ისტორიციზმს (სისტემის გასაგებად აუცილებელია გავიგოთ მისი განვითარების მოდელი, წესი), ნორმატიულ ანალიზს (ანალიზის მიმართება ტრადიციული პოლიტიკური მეცნიერების ცენტრალურ საკითხთან — “კარგი მმართველობა”).

ბიჰევიორისტულმა და “რაციონალურმა” (“რაციონალური არჩევანის”) რევოლუციამ დიდი ზეგავლენა მოახდინა ახალ ინსტიტუციონალიზმზე, რომელიც დამოკიდებულია ამ რევოლუციაზე როგორც პოზიტიური (აითვისა მისგან გარკვეული თეორიული მიდგომები და კონცეფციები), ასევე ნეგატიური (მისი კრიტიკის საფუძველზე ჩამოაყალიბა ახლებური მიდგომები და კონცეფციები) თვალსაზრისით. ამ რევოლუციისათვის დამახასიათებელი იყო: ანტინორმატიული საფუძველი, მეთოდოლოგიური ინდივიდუალიზმი, “ინფუთიზმი” (Input — “შენატანი”, ანუ რევერსირება და კონცენტრირება საზოგადოების “შენატანზე” პოლიტიკურ სისტემაში — იხ. მაგ, დ.ისტონი).

ახალ ინსტიტუციონალიზმში ბ.გი პეტერსი გამოყოფს შემდეგ მიმდინარეობებს:

1. ნორმატიული ინსტიტუციონალიზმი;
2. რაციონალური არჩევანის თეორიის სინთეზი ინსტიტუციონალიზმთან;
3. ისტორიული ინსტიტუციონალიზმი;
4. ემპირიული ინსტიტუციონალიზმი;
5. სოციოლოგიური ინსტიტუციონალიზმი;
6. ინტერესთა წარმომადგენლობის ინსტიტუციონალური ანალიზი;

რასაკვირველია, ეს დაყოფა გარკვეულწილად პირობითია და ბევრი მნიშვნელოვანი თეორია, მიდგომა თუ კვლევა განთავსებულია ამ მიმდინარეობათა გადაკვეთაზე.

ძირითადი საკითხები, რომელთა შესწავლასა და განხილვას აწარმოებს ახალი ინსტიტუციონალიზმი (როგორც თეორია, ასევე კონკრეტულ ინსტიტუტთა კვლევა) შემდეგია:

- რა არის ინსტიტუტი, რას წარმოადგენს, რისგან შედგება;
- როგორ იქმნება ინსტიტუტი, ინსტიტუციონალიზაცია და დეინსტიტუციონალიზაცია;
- როგორ იცვლება ინსტიტუტი, გამიზნულობა, ცნობიერი ფაქტორი;
- როგორ ურთიერთქმედებენ ინსტიტუტები და ინდივიდები;
- როგორ აიხსნება ქცევა;
- როგორია ინსტიტუტის (ინსტიტუტების) დიზაინი;
- როგორია “კარგი ინსტიტუტი”;

მეთოდოლოგიური შენიშვნები:

ფორმალური და არაფორმალური ინსტიტუტები

ანტიკური დროიდან მოყოლებული პოლიტიკური თეორია დაკავებული იყო პოლიტიკური ინსტიტუტების საკითხებზე მსჯელობით, მთავარი საკითხი იყო: როგორ პოლიტიკურ ინსტიტუტებს შეუძლიათ უზრუნველყონ უკეთესი (კერგი) ტიპის საზოგადოებისა და ადამიანის ჩამოყალიბება (შექმნა). XVIII-ის ბოლოდან და განსაკუთრებით XIX-ში საკითხმა პოლიტიკური ინსტიტუტების მშენებლობის შესახებ შეიძინა პრაქტიკული განზომილება აქტიური კონსტიტუციონალისტური პროცესების გამოისობით – მომდინარეობდა ახალი, ინდუსტრიული საზოგადოების, ახალი ეკონომიკისა და ახალი ტიპის სახელმწიფოს – ერი-სახელმწიფოს ინსტიტუციონალიზაციის პროცესი.

XX-ის პოლიტიკურ მეცნიერებაში უტილისტარისტული, ბიჰევიორისტული ტენდენციების და ვინოდგაგებული რაციონალური არჩევანის თეორიის მომძღვრების პირობებში, ინსტიტუტების შესწავლაც ამ მიდგომების კალაპოტში წარიმართებოდა და ინსტიტუტების ნორმატიული ასპექტი პრაქტიკულად იგნორირებული იყო.

გასული საუკუნის 70-იანი წლებიდან და, განსაკუთრებით 80-იანი წლებიდან მოყოლებული პოლიტიკური ინსტიტუტები კვლავ იკავებენ ცენტრალურ ადგილს პოლიტიკურ თეორიაში. ეს პასუხია იმ ცვლილებებზე, რომლებსაც “დასავლური” საზოგადოება განიცდის მოდერნიდან პოსტმოდერნის ეპოქაში გადასვლისას, იმ კრიზისზე, რომელსაც დასავლური საზოგადოებრივი და პოლიტიკური ინსტიტუტები (მაგ, “საზოგადოებრივი სფეროს კრიზისი”, “ლეგიტიმურობის კრიზისი”, “დელიბერატიული დემოკრატია” – ჰაბერმასი) განიცდიან, იმ ცვლილებებზე, რომლებსაც ღირებულებრივი ორიენტირები განიცდიან (როულზი – “სამართლიანობის თეორია”, უოლცერი, ელსტერი...- თეორია; ინგლეჰარტი – მოდერნიზაცია და პოსტმოდერნიზაცია – ემპირია...). ევროგაერთიანების ფარგლებში მიმდინარე ინტენსიური ინსტიტუციონალური მშენებლობა ამ გამონეგვაზე პასუხად შეიძლება იქნეს მიჩნეული.

თავად იმანენტური განვითარება მეცნიერებისა, განსაკუთრებით ეკონომიკაში და ზოგად სოციალურ მეცნიერებაში ერთი ძლიერი სტიმულატორი იყო ინსტიტუტებისადმი მიბრუნებისა (კოუზი, ოლსონი, ნორტი...).

80-იანი წლების ბოლოდან იწყება ინსტიტუციონალური მშენებლობის ბუმი – პრაქტიკულად ახლადფორმირებად ყოფილ სოციალისტურ და საბჭოთა სახელმწიფოებში. მაგრამ მიუხედავად იმისა, რომ ამ ქვეყნებში კონსტიტუციონალისტური პროცესი შეიძლება მივამსგავსოთ XX-ში დასავლეთ და ცენტრალურ ევროპაში მიმდინარე პროცესებს, მათ ერთი არსებითი რამ განასხვავებთ: უკანასკნელ პროცესს (XIX-ის 80-იან წლებს) თან არ სდევდა და მით უმეტეს წინ არ უსწრებდა თეორიული გააზრება და ანალიზი არც ინსტიტუტთა რაობისა და არც ინსტიტუციონალური მშენებლობის პირობებისა; არც ინსტიტუტთა მიმართებისა სხვა სოციალურ და პოლიტიკურ ფენომენებთან. სხვა, ნაკლებმნიშვნელოვან მიზეზებთან ერთად, ეს, უპირველეს ყოვლისა, იმით იყო განპირობებული, რომ არსებობდა ილუზია, რომ შესაძლებელია ე.წ. “დასავლური დემოკრატიის მოდელის” (რომელიც თავისთავად სინამდვილეში არ არსებობს, მით უმეტეს ფორმალიზებული ინსტიტუციონალური სისტემის სახით, და რომელიც მეტ-ნაკლებად ერთიან – მრავალვარიანტულ ძალიან თეორიულ და ზოგად მოდელად შეიძლება წარმოვიდგინოთ მხოლოდ) ნებისმიერ ქვეყანაში იმპლიმენტაცია.

ბოლო თხუთმეტი წლის განმავლობაში წარმართულმა პროცესებმა ნათლად აჩვენა ამგვარი მცდელობების წარუმატებელი შედეგები და თუ გვსურს, ისე როგორც ანტიკურ დროში “უკეთესი (კარგი) საზოგადოება” შევქმნათ, უნდა მივუბრუნდეთ ინსტიტუტების ბუნებისა და ინსტიტუციონალური მშენებლობის შესაძლებლობათა ფუნდამენტურ შესწავლას.

იმისთვის, რომ ამგვარი კვლევები ეფექტური და აზრიანი იყოს, საჭიროა, უპირველეს ყოვლისა, სიცხადის შეტანა იმ ცნებების შესახებ, რომელნიც იქნება გამოყენებული საკვლევი ფენომენების აღწერისას.

ქვემოთ მე შევეცდები წარმოვაჩინო რამდენიმე, ჩემი აზრით, საინტერესო მიმართულება ინსტიტუციონალისტური კვლევებისა.

დავიწყოთ თეორიითა და ცნებებით.

ინსტიტუტები ამცირებს გაურკვევლობას!

ინსტიტუტები არის თამაშის წესები საზოგადოებაში, ან უფრო ფორმალურად, ისინი არის ადამიანის (ადამიანთა, ადამიანურად) მიერ განსაზღვრული (გამოგონილი) შეზღუდვები, რომლებიც აძლევს ფორმას ადამიანურ ურთიერთობებს.

დუგლას ნორტის (North) ეს განსაზღვრება თანაბრად ეხება როგორც პოლიტიკურ, ასევე სოციალურ და ეკონომიკურ ინსტიტუტებს. იგივე განმარტება არ ასხვავებს ერთმანეთისგან ფორმალურ და არაფორმალურ ინსტიტუტებს.

ინსტიტუტი, ეს არის ტერმინი, რომელიც ფართოდ გამოიყენება სოციალური პრაქტიკის აღსაწერად, რომელიც რეგულარულად და განგრძობითად მეორდება და არის სანქცირებული და მხარდაჭერილი სოციალური ნორმებით. (Sociology, Penguin Dictionary)

აქაც ფორმალურ და არაფორმალურ ინსტიტუტებს შორის განსხვავება არ არის.

იგივე North-ი ასხვავებს ინსტიტუტებსა და ორგანიზაციებს (რაც იშვიათია სხვა ავტორებთან): თუ ინსტიტუტები ეს არის *წესები*, ორგანიზაციები ეს არის წარმონაქმნები (სოციალური), რომლებიც წარმოიქმნებიან და ფუნქციონირებენ ამ წესების მიხედვით: ე.ი. მაგ, წარმომადგენლობითი საკანონმდებლო ხელისუფლების ფორმირებისა და ფუნქციონირების წესი იქნება ინსტიტუტი, ხოლო პარლამენტი - ორგანიზაცია (წესს არა აქვს მატერიალისტური შემადგენელი, ორგანიზაცია შედგება ადამიანებისაგან. წესი შეიძლება იყოს ყოველთვის ერთი და იგივე, ერთნაირი, ორგანიზაცია - შეუძლებელია..).

აქ მე, უპირველეს ყოვლისა, ვილაპარაკებ ინსტიტუტებზე, ე.ი. წესებზე და არა ორგანიზაციებზე. ინსტიტუტები მნიშვნელოვნად განსაზღვრავენ არა მხოლოდ ორგანიზაციების ფორმასა და შინაარსს, ჩარჩოებს, არამედ იმ ადამიანების ტიპსაც (მოტივაციას, ქცევის წესს, მისწრაფებებს), რომლებიც ავსებენ ორგანიზაციის ჩარჩოს.

განვასხვავოთ ერთმანეთისგან ფორმალური და არაფორმალური ინსტიტუტები. ბუნებრივ ენაში შეიძლება ამას შეესაბამებოდეს შემდეგი გამონათქვამები - დაწერილი და დაუწერილი კანონები.

შემოვიღოთ კიდევ ორი ცნება:

ნორმები	ღირებულებები
ნორმები არის <i>მოლოდინები</i> შესაბამისი (მისადაგებული-მისაღები-დამახასიათებელი-appropriate) ქცევის (მოქცევის) შესახებ, რომელიც ემსახურება (serve) როგორც საზოგადო წარმმართველი (სახელმძღვანელო ხაზი - common guidelines) სოციალურ მოქმედებას. - ნორმები გულისხმობს არსებობას ლეგიტიმურობისა, თანხმობისა და წინასწარგანსაზღვრულობისა.	ჩვეულებრივ ასხვავებენ ღირებულებებს (values), რომლებიც განიხილება როგორც პერმანენტული და მნიშვნელოვანი საზოგადოებისათვის, და დამოკიდებულებებს (attitudes), რომლებიც არის წარმავალი (fleeting) და არასტაბილური. მაშინ როდესაც ადამიანთა დამოკიდებულებები ხშირად იცვლება, საზოგადოება დამოკიდებულია მეტ-ნაკლებად სტაბილურ ღირებულებებზე. ღირებულებები არის ზოგადი, გაზიარებული შეხედულებები, რომლებიც განიხილება როგორც ლეგიტიმურობის მიმცემი და შემზღუდველი (binding); ისინი მოქმედებენ (არიან - act) როგორც სტანდარტები, რომელთა გათვალისწინებითაც შეირჩევა მოქმედებები (მოქმედების გეზი) (Parsons)

პარსონსის მიხედვით სოციალური წესრიგი უპირატესად განპირობებულია ღირებულებების არსებობითა და მათი ფუნქციონირებით.

სქემატურად წარმოვიდგინოთ ფორმალური ინსტიტუტების, არაფორმალური ინსტიტუტების, ნორმებისა და ღირებულებების ურთიერთმიმართებები. ფორმალური ინსტიტუტებისა და ღირებულებების ურთიერთმიმართება შეიძლება წარმოვიდგინოთ გამჟღავნებულად არაფორმალური ინსტიტუტებისა და ნორმების მეშვეობით.

ფორმ. ინსტ.	არაფორმ. ინსტ.	ნორმები	ღირებულებები
*	*	*	*

ყველაზე ეფექტურად ფორმალური ინსტიტუტები ფუნქციონირებს, თუ დაცულია განპირობებულობის (განსაზღვრულობის) მოტანილი სქემა.

რა ურთიერთმიმართებები შეიძლება წარმოვიდგინოთ ზემოთ მოტანილი ფენომენებისა?

ფორმალური და არაფორმალური ინსტიტუტების ურთიერთმიმართება არსებითია სოციალური წესრიგის უზრუნველყოფისათვის თანამედროვე საზოგადოებაში!

1. ფორმალური და არაფორმალური ინსტიტუტები რამდენადაც უფრო უახლოვდება ერთმანეთს, იმდენად უფრო გარკვეული, მტკიცე, სტაბილური და მკაფიოა ნორმები და ისინი (ნორმები) მიისწრაფიან უნივერსალობისაკენ (ფართოდ გავრცელებისაკენ).

2. ფორმალური და არაფორმალური ინსტიტუტები რამდენადაც უფრო დაშორებულია (შორდება) ერთმანეთისაგან, მით უფრო მყიფე, არამკაფიო, არაგანმეორებადი და არასტაბილურია, ნაკლებად უნივერსალურია (ნაკლებად გავრცელებულია ერთიანი) ნორმები - ისინი (ნორმები) მიისწრაფან პარტიკულარულობისაკენ (ვარირებენ ცალკეული ჯგუფებისა და შესაძლოა ინდივიდების დონეზე).

3. ფორმალური და არაფორმალური ინსტიტუტების ურთიერთშემოქმედება:

ა) ფორმალურ ინსტიტუტებს, თუ ისინი ეფექტურად მოქმედებენ (მაგ, კანონები სრულდება), შეუძლიათ შეცვალონ (მოახდინონ ტრანსფორმირება) არაფორმალური ინსტიტუტები, რაც თავის მხრივ (ეს ცვლილება), მიდრეკილი იქნება განგრძობითობისკენ ჯერ ნორმების და შემდეგ ღირებულებების მიმართულებით. ამ შემთხვევაში შეიძლება ითქვას ფორმალური ინსტიტუტები განსაზღვრავენ სოციალურ წესრიგს. (მიესადაგება როგორც დიქტატურას, ასევე დემოკრაციას!)

ბ) ფორმალურ ინსტიტუტებს, თუ ისინი არაეფექტურად, არაადეკვატურად მოქმედებენ (მაგ. კანონები არ სრულდება), არ შეუძლიათ შეცვალონ არაფორმალური ინსტიტუტები და შესაბამისად, მათი ზემოქმედება არ ვრცელდება არც ნორმებზე და არც შემდგომ, ღირებულებებზე.

ფორმალური ინსტიტუტების მოქმედების არეალი თანდათანობით იზღუდება, ხოლო არაფორმალური ინსტიტუტები იკავებენ მათ ადგილსაც და ასრულებენ რეალურად სოციალური წესრიგის განმსაზღვრელ ფუნქციას!

გ) როდესაც სოციალური წესრიგის განმსაზღვრელი ფუნქცია უკავიათ არაფორმალურ ინსტიტუტებს (ანუ ცხოვრება მიმდინარეობს არაფორმალური წესების მიხედვით), მყარდება სპეციფიკური ურთიერთდამოკიდებულება ფორმალურ და არაფორმალურ ინსტიტუტებს შორის.

ინსტიტუტების ნებისმიერი დისპოზიციის შემთხვევაში სოციალური წესრიგის მქონე საზოგადოება (მით უმეტეს რაიმეგვარი თანამედროვე სახელმწიფო) ვერ წარმოიდგინება ფორმალური ინსტიტუტების არარსებობის პირობებში. მაგრამ იმ შემთხვევაში, როდესაც წამყვანი ადგილი უკავიათ არაფორმალურ ინსტიტუტებს, ფორმალური ინსტიტუტების ფუნქცია ხდება მხოლოდ გაფორმება იმ გადაწყვეტილებებისა, რომლებიც არაფორმალური წესების საფუძველზე მიიღება: მაგ., არაფორმალურად მოქმედებს ინსტიტუტი - წესი, რომ მთავრობას (ან რომელიმე ჯგუფს, რომელიც სინამდვილეში წარმოადგენს მთავრობას) შეუძლია დაპატიმრება ნებისმიერი (მისთვის არ მისაღები) პირისა, მაგრამ არსებობს ფორმალური შეზღუდვები. მთავრობა არღვევს ნაწილს ასეთი შეზღუდვებისა (მაგ, უდებს იარაღებს, ან ნარკოტიკებს დასაპატიმრებელ პირს) და მისდევს მეორე ნაწილს ფორმალური წესებისა (კანონები მოქმედებს ისე, როგორც უნდა ემოქმედა, თუ მართლაც ნაპოვნი იქნებოდა იარაღი ან ნარკოტიკები). იგივე სქემა იმოქმედებს ეკონომიკის სფეროში - გადასახადების არგადახდის, ან ნაწილობრივ გადახდის შემთხვევაში და სხვა.

თანდათან ხდება ინსტიტუციონალიზება არსებული ურთიერთდამოკიდებულებებისა (ფორმალურ და არაფორმალურ ინსტიტუტებს შორის), ყალიბდება ერთგვარი სინთეზური ინსტიტუტები, რომელიც, რასაკვირველია, არაფორმალურია, მაგრამ თავის თავში შეიცავს ფორმალურ ინსტიტუტებსაც, რომლებიც სრულად ფორმალურად არ ფუნქციონირებენ.

მსგავს ვითარებაში სპეციფიკურ ფორმებს იღებენ მოქმედების ორიენტირები, ისეთები, როგორიცაა მაგალითად, რაციონალური არჩევანი, სამართლიანობა, თანასწორობა და სხვა.

მე ვფიქრობ, რომ ორიენტირთა და ინსტიტუტთა კვლევა მათი სხვადასხვა კონფიგურაციის პირობებში და კერძო, ცალკეული ინსტიტუტების (ორგანიზაციების) დეტალური ანალიზი, შექმნის შესაძლებლობას უკეთ გავიაზროთ ის მწვავე ინსტიტუციონალური კრიზისი, რომელიც არა მხოლოდ ჩვენი საზოგადოებისთვის არის დამახასიათებელი. რა თქმა უნდა, ეს გააზრება და ცოდნა ტენდენციებისა მხოლოდ ვერ შეძლებს თავიდან აგვაცილოს არასასურველი ტენდენციები ინსტიტუციონალურ ტრანსფორმაციებში, მაგრამ ხელს ნამდვილად არ შეგვიშლის.

სავალდებულო საკითხავი ლიტერატურა:

1. North, Douglass C, Institutions, Institutional Change, and Economic performance, Cambridge, CUP, 1990, Chapters 1-2. (გვ.3-69)
2. March, James, Olsen, Johan P., Rediscovering Institutions. New York, Free Press, 1989., Chapter 1.
3. Shepsle, Kenneth, "Studying Institutions: Some Lessons from the Rational Choice Approach," Journal of Theoretical Politics, 1989, 1 (2), pp.131-147 (ელექტრონული).
4. Peters, B.Guy "Political Institution, Old and New" in: Robert E. Goodin and Hans Dieter Klingemann, eds, A New Handbook of Political Science, Oxford, Oxford University Press, 1996.
5. Джеффи Ходжсон, Экономическая теория и институты, М., 2003, гл. 9-13, 35-59.

დამატებითი საკითხავი ლიტერატურა:

1. Kenneth A. Shepsle, Mark S. Bonchek, Analyzing Politics: Rationality, Behavior, and Institutions, New York, 1997, pp. 15-38.
2. Brooke A. Ackerly, Designing Democratic Institutions: Political or Economic? _ "Designing Democratic Institutions", Ed. by Ian Shapiro and Stephen Macedo, New York University Press, New York and London, 2000, pp. 285.
3. Karol Soltan, Institutions as Products of Politics, _ "Institutions and Social Order", Eds. Karol Soltan, Eric M. Uslaner, Virginia Haufler; University of Michigan, 1998, pp. 45-66.
4. Robert E. Goodin, "Institutions and their Design", in: Robert Goodin (ed.) The Theory of Institutional Design, Cambridge University Press, 1990.
5. Ostrom, Elinor, Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action, 1990. pp. 1-102
6. Elias, Khalil, "Organizations vs. Institutions", Journal of Institutional and Theoretical Economics, 1995, 151, pp.445-466.
7. John Druzek, "The Informal Logic of Institutional Design", in: Goodin R., (ed.) The Theory of Institutional Design, CUP, 1990.
8. Russell Hardin, Institutional Morality", in: Goodin R., (ed.), The Theory of Institutional Design, CUP, 1990.
9. Itai Sened, The Political Institution of Private Property, 1997.
10. North, Douglass C, Institutions, Institutional Change, and Economic performance, Cambridge, CUP, 1990, Part 3, pp.107-140
11. Itai Sened, On the Social Contract. Caucasus US context, Issue 1, Tbilisi, 2003
12. H. de Soto, The Mystery of Capital, Basic Books, 2000
13. Tsebelis, George., Veto Players: Foundation of Political Analysis. Princeton, Princeton University Press, Ch. 1-6.
14. Ken Shepsle, "political Deals in Institutional Settings", in: Goodin, R., (ed.) The Theory of Institutional Design, CUP, 1990.

II კვირა

პოლიტიკური ინსტიტუტები საზოგადოებისა და პოლიტიკის გადაკვეთაზე: პოლიტიკური პარტიები

შესავალი

პარტიებთან ტრადიციულად ასოცირებულია ფუნდამენტური ფუნქციები, რომლებიც განაპირობებენ თავად არსებობას ლიბერალური დემოკრატიისა: ხალხის ნების გამოხატვის სტრუქტურირება, ხალხის (ამომრჩეველთა, საზოგადოების) ინტეგრაცია და მობილიზაცია, ინტერესთა აგრეგირება (და დელკარირება), ლიდერთა რეკრუტირება საჯარო თანამდებობებზე, სახელმწიფო პოლიტიკის (საჯარო პოლიტიკების) ფორმულირება (ფორმირება). აქედან გამომდინარე, თანამედროვე დემოკრატიული მმართველობა შეიძლება განხილულ იქნეს, როგორც პარტიული მმართველობა და (დიდწილად) სწორედ ამგვარობის გამო იღებს იგი ალიარებას და ლეგიტიმიზირდება: პარტიები გამოდიან (ხდებიან) ძირითად ინსტრუმენტად ინსტიტუციონალური ლეგიტიმაციისა (დემოკრატიული მმართველობისა). ამავე დროს, პოლიტიკურ სისტემაში პარტიათა ლეგიტიმაციის საკითხი განუყოფელია თავად მათი ლეგიტიმურობის საკითხისაგან. მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ (ან როდესაც) ლეგიტიმური არიან თავად პარტიები, შეიძლება ლეგიტიმურად ჩაითვალოს (ალიარებულ იქნან) მათ მიერ რეკრუტირებული ლიდერები, მათ მიერ ფორმულირებული პროგრამები (და პოლიტიკები — ოლიცყ) და მათ მიერ შექმნილი (კონტროლირებული) მთავრობები. პარტიათა ლეგიტიმურობის (ერთ-ერთ) უმთავრეს საფუძველს აქამდე (დღევანდელობამდე) დასავლეთში წარმოადგენდა მათი მასიურობა. პარტიები გამოხატავდნენ ხალხის (საზოგადოებრივ) ნებას და უზრუნველყოფდნენ გადამწყვეტ კავშირს მოქალაქეებსა და სახელმწიფოს შორის — და ამას ახორციელებდნენ როგორც მასობრივი ორგანიზაციები, რამდენადაც სწორედ როგორც ასეთები მიეკუთვნებოდნენ ისინი საზოგადოებას, რომლისგანაც იყვნენ წარმომობილნი (წარმოქმნილნი). მასობრიობის (და შესაბამისად ლეგიტიმურობის) უმთავრეს მახასიათებლად მიიჩნეოდა მათი წევრთა რაოდენობრიობა, ელექტორატის მნიშვნელოვანი სეგმენტების სტაბილური მხარდაჭერა, პარტიის წევრებისა და მსხვილი ინტერესთა ჯგუფების გავლენა პარტიული პოლიტიკის ფორმირებაზე, და, აგრეთვე, მატერიალური დამოკიდებულება (პარტიის არსებობისა და ფუნქციონირებისა) ნებაყოფლობით აქტივობასა და ფინანსურ წყაროებზე, რომლებიც წარმოადგენდა წევრთა შენატანებსა და ინსტიტუციონალურ შემოწირულობებს, რაც თავის მხრივ უზრუნველყოფდა დამოუკიდებლობასა და თავისუფლებას ქმედებაში.

თანამედროვე ვითარებაში მნიშვნელოვანი ცვლილებები აღინიშნება მთელი რიგი მიმართულებებით. სულ უფრო იზრდება მნიშვნელობა ე.წ. მარკეტინგული ფენომენისა, რომელიც პრინციპულად ცვლის ურთიერთმიმართებას და ურთიერთქმედებას, ერთი მხრივ, პარტიებსა და მათ (რეკრუტირებულ) კანდიდატებს შორის, და მეორე მხრივ, პარტიებსა (და კანდიდატებს) და ამომრჩეველებს შორის. ადრინდელი მობილიზაციური იდეოლოგიური სქემის მიხედვით პარტიები (და კანდიდატები) ცდილობდნენ “მოექციათ თავის რწმენაზე” რაც შეიძლება მეტი მოქალაქე, დაერწმუნებინათ ისინი საკუთარ სიმართლეში, იმ შემთხვევაშიც კი, თუ ეს იქნებოდა სარისკო უახლოესი ელექტორალური შედეგის თვალსაზრისით. ქცევის ამ ტიპს შეიძლება ვუწოდოთ მისიონერული, რამდენადაც ის გულისხმობდა “გაუთვითცნობიერებელი” ამომრჩეველების “განათლებას” და მათთვის პოლიტიკოსთა (პარტიათა და მათ კანდიდატთა) მიერ შემუშავებული (ფორმულირებული) მათივე (ამომრჩეველთა) ინტერესების გაგების ახსნა-განმარტებას. მარკეტინგული (ანუ საბაზრო) პარადიგმის მიხედვით, პირიქით, სწორედ ელექტორალური წარმატება, როგორც მთავარი მიზანი, განსაზღვრავს ყველა დანარჩენ პარამეტრს, მათ შორის შეთავაზებული პოლიტიკური საქონლის პარამეტრებსა და კონკურენტული ბრძოლის ფორმებს. პროდუქტი (საქონელი), რომელიც წარედგინება (მიეწოდება) ამომრჩეველ-მომხმარებელს (მყიდველს), დამზადებულია (შექმნილია) სამომხმარებლო მოთხოვნის (ანუ ამომრჩეველთა პრეფერენციების) შესწავლის საფუძველზე და კონკრეტული არჩევნებისათვის (კონკურენტული ბაზრისთვის). სწორედ ამით უნდა აიხსნას დღევანდელობისათვის თითქმის საყოველთაოდ გავრცელებული ზრდა პოპულისტური ტენდენციებისა, როგორც მისწრაფება დაკმაყოფილებულ იქნეს ამომრჩეველის მოთხოვნები, როგორც მომხმარებლისა. თავის მხრივ, არათანმიმდევრულობასა

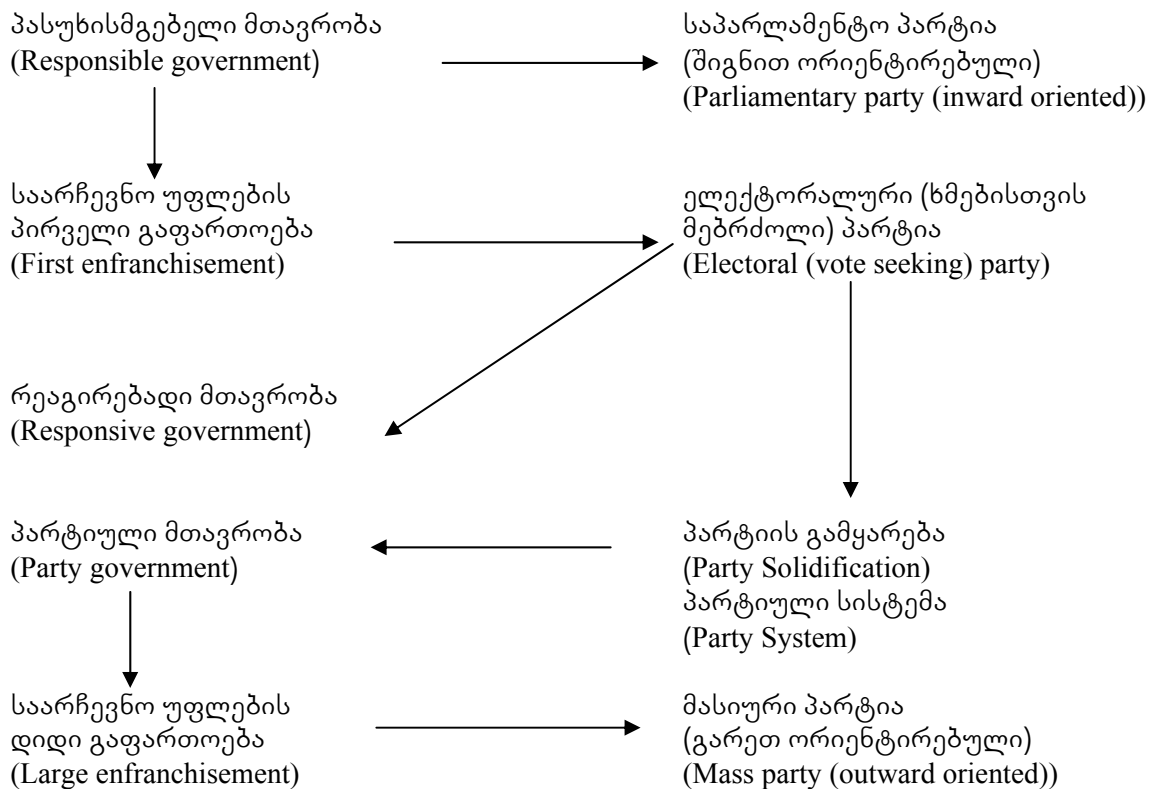
და გაცნობიერებულ გადახრას მარკეტინგული მიდგომიდან მივყავართ დანახარჯების ზრდასთან და მათი ეფექტურობის შემცირებასთან. ამავე დროს, გასათვალისწინებელია, რომ ამგვარი, პირობითად რომ ვთქვათ, “კომივოიაჟერული” (მარკეტინგული) ქცევის ტიპი დასაშვებს ხდის ვაჭრობას იმგვარი ნიმუშებით (საქონლით, პროდუქტით), რომლის ხარისხიც არა ყოველთვის შეესაბამება რეკლამირებულს (ან სხვაგვარად: რეკლამირებული ნიმუში არ შეესაბამება სერიულ პროდუქციას): რეკლამირებული და, როგორც შედეგი, ამომრჩეველთა (მომხმარებელთა) მიერ შეძენილი პროდუქტი — ხელისუფლება (ტიპი-ნიმუში), რეალურად შესაძლოა ძლიერ განსხვავდებოდნენ ერთმანეთისგან.

პარტია: ფუნქცია, სტრუქტურა და ორგანიზაცია

განვიხილოთ პარტიის სამი ტიპი: 1) პარტია, რომელიც რჩება უცხო გარეთ მთავრობისგან და არ ერევა მის საქმიანობაში 2) რომელიც მონაწილეობს სისტემაში მაგრამ არ მართავს 3) მმართველი პარტია. სხვადასხვაა პარტია მთავრობაში და პარტიული მმართველობა.

თავიდან XVIII ს-ში ინგლისში იყო არა პარტიული მმართველობა, არამედ პასუხისმგებელი მთავრობა, რის შემდეგაც განვითარდა პარტიული სისტემა. თავიდან კი წარმომადგენლები კონტროლის ფუნქციას ასრულებდნენ ხალხისთვის, რაც არ ნიშნავს კონტროლს ხალხის მიერ. წარმომადგენლობა იყო ვირტუალური და არა ელექტორალური. პარტია იყო არისტოკრატიული, მას არ სჭირდებოდა ხმები. მთავრობა პასუხისმგებელი იყო პალატების მიმართ. როცა ის პასუხისმგებელი გახდა ხალხის მიერ არჩეული პარტიების, ანუ ხალხის მიმართ, ის გახდა რეაგირებადიც. ეს პროცესი ზემოდან დაიწყო, როცა წარმომადგენლებმა ჩათვალეს, რომ მათ ხმას მეტი წონა ექნებოდა, თუ ისინი უფრო დაუკავშირდებოდნენ ხალხს, ანუ გახდებოდნენ უფრო ელექტორული. ეს საარჩევნო უფლებების გაზრდით გამოიხატა. ამრიგად, საარჩევნო უფლებების გაზრდა პარლამენტისა და მთავრობის პაექრობის რეზულტატი იყო. არა მარტო პარლამენტი, არამედ მთავრობაც მიმართავდა ამომრჩეველების მხარდაჭერის არსებობას პარლამენტის გვერდის ავლით. ეს არ ნიშნავს, რომ ეს მხოლოდ ზემოდან იყო გატარებული, ქვემოდანაც იყო ზეწოლა. ამ პროცესის შედეგი არის 1) პარტიის გამყარება (solidification), ანუ პარტიები შეკრულები ხდებიან არა მარტო პრინციპების საფუძველზე, არამედ იმიტომაც, რომ მათი სტაბილურობა ელექტორალური წარმატებების საწინდარია; და 2) მთავრობა პასუხისმგებელიდან გარდაიქმნება რეაგირებად მთავრობად (responsible responsive), ან ამ ორის კომბინაციად. შეიძლება მთავრობა იყო რეაგირებადი და არა პასუხისმგებელი, ანუ უარყოფდეს მხოლოდ მის პასუხისმგებლობას. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ რეაგირებადი მთავრობა ნიშნავს პარტიულ მთავრობას, რადგან თუ პარტიებს არ ექნებათ მართვის საშუალება, ისინი ვერ შეძლებენ ელექტორატის მოთხოვნების ცხოვრებაში გატარებას, თუმცა მეორე მხრივ, თუ ეს პარტიები არ გაატარებენ თავიანთ პროგრამებს, მშდინ პარტიული მთავრობის საჭიროება არ არსებობს.

ელექტორალური სისტემის გაფართოება ქმნის ხმებისთვის მებრძოლი პარტიების ფენომენს, ეს ელექტორატის წინაშე პასუხისმგებელ პარტიებს, პარტიულ მთავრობას — რეაგირებად მთავრობას. ანუ პარტიული სისტემა იქნება უფრო გვიან ვიდრე პარტიები, მხოლოდ მას შემდეგ რაც საარჩევნო უფლებების გაზრდა იმ დონეს მიაღწევს, როცა ხელისუფლებისთვის ბრძოლაში ელექტორატის მხარდაჭერა პარტიებისთვის გადამწყვეტი ხდება, არისტოკრატიული პარტიები იქცევიან დემოკრატიულ პარტიებად, მასიურ პარტიებად (mass party, ეს არ შეეხება თავად პარტიის ზომას). თანმიმდევრობაა: პასუხისმგებელი მთავრობა —> არჩევნების “რეალობა” —> პარტიული სისტემის ჩამოყალიბება.

რაციონალიზაცია

პარტიის ძირითადი პარამეტრებია: (რაციონალური მიდგომა ეს არ არის ყოველთვის რეალური)

1. პარტიები არ არიან დაჯგუფებები (factions)
2. პარტია არის მთელის ნაწილი (parts of a whole)
3. პარტიები არიან ექსპრესიის არხები (channels of expression)

1. დაჯგუფებები გამოხატავენ მხოლოდ ვიწრო, პერსონალურ ინტერესებს. ეს არ ნიშნავს, რომ პარტიის წევრებს ასეთი ინტერესები არ გააჩნიათ, მაგრამ მისი ქცევა ვერ იქნება ამ მოტივაციის შესაბამისი, რასაც სისტემის მექანიზმები უზრუნველყოფს. მოკლედ რომ ვთქვათ, პარტიები ფუნქციონალური ინსტიტუტებია, დაჯგუფებები კი არა. თუმცა, არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ პარტიები დაჯგუფებებისგან წარმოიშვნენ და საფრთხე ყოველთვის არსებობს, რომ მათი ფუნქციების დაკარგვა და კვლავ დაჯგუფებებად გადაქცევა მოხდეს.

2. პარტია არის პლურალისტული მთელის ნაწილი, მთელი შედგება ნაწილების ურთიერთქმედებისაგან და არ შეიძლება გაიგივებულ იქნეს მხოლოდ ერთ ნაწილთან. ამ შემთხვევაში, არც ნაწილი, არც მთელი იქნება მთელი. რაც შეეხება პარტიას, ის არის ნაწილი (პარტი), რომელიც არ შეიძლება განვიხილოთ მთელთან კავშირის გარეშე. თუ ის არ იღწვის მართოს მთელის სასარგებლოდ, მაშინ ის არ არის პარტია და არის დაჯგუფება. პარტია არის ნაწილი, მაგრამ მისი ქმედება არაა ნაწილის, არამედ მთელის საკეთილდღეოდ. თუმცა, "მთელის ინტერესი" აბსტრაქტული და ფარდობითი ცნებაა და ეს ინტერესები სხვადასხვანაირად შეიძლება იქნეს გაგებული, მაგრამ მათი განცალკევება შესაძლებელია პარტიკულარისტული, პირადი ინტერესებისაგან. უფრო სწორი იქნება განსაზღვრება დავიწყოთ არა იმიტომ, თუ რა არის საერთო ინტერესი, არამედ, თუ რა არ არის. არ უნდა გვქონდეს იმის ილუზია, რომ პარტიები ალტრუისტული გაერთიანებებია. აქ უბრალოდ მთავარია ბალანსი კერძო და საზოგადო ინტერესებს შორის და ეს ბალანსი მნიშვნელოვან წილად დამოკიდებულია იმ იმპერატივის ეფექტურობაზე, რომლის მიხედვითაც საზოგადო პარტიკულარულზე მაღლა დგას.

3. პარტიები არიან ხალხის წარმომადგენლობის ინსტიტუტები მათი მოთხოვნების

გამოხატვის გზით. ეს ყოველთვის ასე არ იყო და ეს პოლიტიკური სისტემის დემოკრატიული განვითარების ბუნებრივი შედეგია, რაზეც ადრე გვქონდა საუბარი. ამრიგად, დღეს პარტიები არის 1) წარმომადგენლობის და 2) გამოხატვის (expression) ინსტრუმენტები. პირველი საკმაოდ ბუნდოვანია და საკამათო, რამდენად წარმომადგენელთა ამომრჩევლებს პარტიები და არა საკუთარ წევრებს. გარდა ამისა, წარმომადგენლობისათვის არ არის აუცილებელი პარტიების არსებობა. წინა პლანზე გადმოდის ექსპრესიული ფუნქცია. ისინი არიან კომუნიკაციის საშუალებანი მოქალაქეებსა და მთავრობას შორის. თუმცა, თუ მათ მხოლოდ ინფორმაციის მიწოდება ევალებათ ხელისუფლებისათვის, მაშინ ამას თავად მოქალაქეებიც კარგად შეძლებდნენ რაიმე სხვა ფორმით (მაგ. opinion polls). მთავარი არის ის, რომ პარტიები გადასცემენ მოთხოვნებს მთავრობას გარკვეულ ხელოვან ერთად, და გარდა ამისა, ისინი ახდენენ ამ მოთხოვნების ერთ არხში მოქცევას (channel) მათი გარკვეულწილად ფორმირების, კორექტირების, სისტემატიზაციის საშუალებით. ხშირად ეს მოთხოვნები თავად პარტიების მოღვაწეობის შედეგად არის გენერირებული.

პარტია როგორც მთელი

არაპარტიულობა ერთპარტიულობის წინააღმდეგ

ჩვენ პარტია როგორც მთელის ერთი ნაწილი განვსაზღვრეთ. ერთპარტიული სისტემის განხილვისას ჩნდება კითხვა: თუ არის მხოლოდ ერთი ნაწილი, რომელიც თავს მთელთან აიგივებს, შეიძლება კი მას ეწოდოს პარტია? მთელი ყოველთვის უფრო მეტია, ვიდრე თუნდაც მხოლოდ ერთი ნაწილი (იმიტომ რომ პარტია ყველას ვერ გააერთიანებს), მაგრამ ამ შემთხვევაში მთელი აღარ დგას ნაწილებზე მაღლა. ნაწილი მიისწრაფის მთელთან გაიგივებასთან (მათ შორის მის შიდა სტრუქტურაში). ამრიგად, ერთი პარტიის სისტემის რაციონალიზაცია განსხვავდება მრავალპარტიული სისტემისაგან. თუ ერთი ნაწილი ცდილობს სხვების განადგურებას, მაშინ რატომ არ ყალიბდება საბოლოოდ არა არაპარტიული სისტემა და რჩება ერთი პარტია? აქ ჯერ გამოვყოთ არაპარტიული სისტემების (no-party system) 2 ტიპი: 1) უპარტიო (partyless) და 2) ანტიპარტიული (antiparty). პირველი ეს არის ძირითადად პრეპარტიული ქვეყნები (საუდის არაბეთი, იემენი, იორდანია, ავღანეთი, ნეპალი...) და მეორე, ძირითადად სამხედრო რეჟიმები.

ჰანტინგტონი ტრადიციული საზოგადოების მოდერნიზაციას (არადემოკრატიულს) თვლის პარტიული სისტემის ევოლუციისას ძირითად ფაქტორად. მოდერნიზაციის შედეგად პარტიული სისტემა შემდეგნაირად ვითარდება: უპარტიო (partyless) —> ანტიპარტიული (antiparty) —> ერთპარტიული (uniparty). ეს უკანასკნელი ცვლის ანტიპარტიულობას, იმიტომ, რომ მოდერნიზაციის გარკვეულ დონეზე იგი უფრო ეფექტური და სტაბილურია, ვიდრე პარტიის არარსებობა. ეს ნიშნავს, რომ ყველა ერთპარტიულმა სისტემამ განვითარების ეს გზა გაიარა. როგორც წესი, ერთპარტიულობა ცვლის მულტიპარტიულ სისტემას, მაგრამ ჰანტინგტონის მოდელი ხსნის უფრო იმას მოდერნიზაციის მოცემულ დონეზე ავტორიტარიზმის ტენდენციები რა სისტემისკენ არის მიმართული: ანტიპარტიულისკენ თუ ერთპარტიულისკენ.

თუ პარტიული პლურალიზმის პირობა იყო საარჩევნო უფლებების გაზრდა, ერთპარტიულობის — საზოგადოების პოლიტიზირება. იქაც კი, სადაც პარტიები არ არსებობდნენ ან შეზღუდულნი იყვნენ, ნათელი გახდა რომ საზოგადოების, რომელიც სულ უფრო მეტად ითხოვდა პოლიტიკურ ცხოვრებაში ჩართვას, უგულებელყოფა არასასურველი იყო. შეიძლება პარტიული პლურალიზმი აიკრძალოს, მაგრამ ეს არ შეცვლის სოციალური პოლიტიზაციის ობიექტურ რეალობას, საჭიროა მასების მობილიზაცია რეჟიმის სასარგებლოდ. პარტიის გარეშე სისტემა ვერ ახერხებს მოდერნიზებული საზოგადოების ეფექტურ კონტროლს, აუცილებელი ხდება ორგანიზაცია, რომელიც მოახერხებს მასების დაკავშირებას რეჟიმთან. ეს კავშირი (channelment) არ ნიშნავს, რომ ყოველთვის ექსპრესიის პროცესს ემსახურება, ის არადემოკრატიულ, ერთპარტიულ სისტემებში სხვა ფუნქციას ატარებს. იგი კონტროლის, მობილიზაციის, პროპაგანდის მექანიზმია, რომელსაც არაპარტიული (no-party) სისტემა მოკლებულია.

პარტია-სახელმწიფოს სისტემა (party-state system)

2 შეკითხვას უნდა გაეცეს პასუხი: 1) რამდენად მართებულია ერთპარტიას ეწოდოს პარტია და 2) რამდენად შესაძლებელია ერთპარტიულ სახელმწიფოში განვიხილოთ პარტიული სისტემა.

პირველ შეკითხვასთან დაკავშირებით, საჭიროა გავარჩიოთ პარტია საპირისპირო ნაწილების გარეშე (party without counter party) პარტიისაგან, რომელიც თავად არის ნაწილი (party as party). რეალურად, პარტიულ პლურალიზმს და ერთ პარტიას შორის განსხვავება ეხება უფრო სისტემას, ვიდრე პარტიას, რომელიც ინარჩუნებს იგივე მექანიზმს და სტრუქტურას, რაც პლურალისტურ სისტემაში, ანადგურებს სხვა პარტიებს, მაგრამ თავად რჩება პარტიის მსგავს ორგანიზაციულ იარაღად. რაც შეეხება სისტემას, აქ ცხადია, რომ ეს სისტემა ვერ იქნება პარტიული სისტემა, ერთ პარტიას არ შეუძლია ამის წარმოქმნა. თუ ვივარაუდებთ, რომ ეს არის ერთი პარტიის სისტემა, მაშინ შემდეგი სირთულეებია: სისტემის კონცეფცია უნდა აკმაყოფილებდეს მინიმუმ ორ მოთხოვნას: 1) მას უნდა გააჩნდეს ატრიბუტები, რომლებიც არ ეკუთვნის სისტემის შემადგენელ არც ერთ ცალკე აღებულ კომპონენტს; 2) ის უნდა შედგებოდეს მისი კომპონენტების სქემატიზირებადი ურთიერთქმედებებისგან, რომელთაც გარკვეული ჩარჩო აქვთ; ერთპარტიული სისტემა კი ვერ პასუხობს პირველ მოთხოვნას, რადგან ეს და მისი ატრიბუტები ემთხვევა პარტიას და მის ატრიბუტებს, ხოლო მეორეს იმიტომ, რომ ურთიერთქმედება ხდება არა სისტემის ჩარჩოში, არამედ მის გარეთ, რადგან სისტემის და კომპონენტის საზღვარი ერთი და იგივეა. ასე რომ, არ არის სწორი დავუშვათ სისტემა პარტიაზე მაღლა, მაშინ ის უნდა ვეძებოთ თავად პარტიაში, პარტია როგორც სისტემა. ამ შემთხვევაშიც არ ვიქნებით კორექტულები. შეცდომა შემდეგშია: ჩვენ სისტემის პარტიაში დაშვებისას ვცვლით ანალიზის დონეს, გადავდივართ რა სისტემის ანალიზიდან პარტიის ანალიზზე. სად არის მაშინ სისტემა? თუ ერთი პარტია არის უკვე არა ნაწილი, არამედ მთელი, ისევე როგორც სახელმწიფო, მაშინ ლოგიკურად გამომდინარეობს, რომ ორი მთელი ვერ იარსებებს თუ ისინი ერთმანეთს არ ემთხვევა. ამრიგად, სწორია ტერმინი პარტია-სახელმწიფოს სისტემა (party-state system), იქნება ეს სახელმწიფო, რომელიც ცდილობს პარტიის აბსორბირებას, თუ პირიქით. უნდა ისიც აღვნიშნოთ, რომ ყოველთვის სადაც ერთი პარტიაა არ შეგვიძლია ვილაპარაკოთ პარტია-სახელმწიფოს სისტემაზე. უბრალოდ, ამ შემთხვევაში ჩვენ ვაქვს ან ამ ტიპის სისტემა, ან საერთოდ არ არის რაიმე მნიშვნელოვანი სისტემა. ამ სისტემის მთავარი ფუნქციონალური მახასიათებელია სუბსისტემური ავტონომიისათვის ხელის შეშლა, რაც მას პარტიების გარეშე სისტემისგან გამოარჩევს. შეიძლება ერთგვარი ტერმინოლოგიური უზუსტობა იყოს, როცა აქ ვიყენებთ სიტყვა “პარტიას”, რომელიც თავისთავად არ შეიძლება იყოს მთელი, რადგან მხოლოდ ნაწილია, მაგრამ სხვა ტერმინის არარსებობის პირობებში ჩვენ შეგვიძლია დავუშვათ ამ ტერმინის გამოყენება მონოპოლიურ პარტიასთან მიმართებაში, თუ მკაფიოდ განვასხვავებთ სისტემის თავისებურებებს. ერთპარტიული სისტემა არ არსებობს. პარტიული სისტემები მხოლოდ პლურალისტურ რეჟიმებს ახასიათებთ. უნიპარტიზმის შემთხვევაში სისტემა ერთია — პარტია-სახელმწიფო.

პარტია შიგნიდან

ფრაქციები, დაჯგუფებები და ტენდენციები

პარტია თავად არის მინიატურული პოლიტიკური სისტემა ხელისუფლების სტრუქტურით, წარმომადგენლობითი პროცესით, ელექტორალური სისტემით და სხვა. პარტიების, როგორც სისტემის შესწავლისას ძირითადად 2 მიდგომა გამოიყოფა: 1) შიდაპარტიული დემოკრატიის შესწავლა და 2) ორგანიზაციული მიდგომა. პირველი მიდგომა სათავეს იღებს მიხელსის ნაშრომიდან “ოლიგარქიის რკინის კანონი”. ამ მიდგომაში ძირითადი პრობლემა “დემოკრატიის” შეფასების მეთოდებშია. მეორე მიდგომა იწყება დიუვერჟედან. ორგანიზაციული სტრუქტურების შესწავლა გარკვეულწილად შეეხება შიდაპარტიული დემოკრატიის საკითხსაც, რამდენადაც დემოკრატიული პროცესი მოითხოვს გარკვეულ კონკრეტულ სტრუქტურებს, თუმცა

ორგანიზაციული მიდგომა მიზნად არ ისახავს გაარკვიოს, თუ რამდენად დემოკრატიული ან არადემოკრატიულია ესა თუ ის სტრუქტურები. პარტია, თვით ტოტალიტარულიც კი, არ არის მონოლითი. მასში არის ფორმალური ან არაფორმალური სუბერთეულები (sub-units), რომლებიც პარტიის სისტემაში ისეთივე დონეზე უნდა განვიხილოთ, როგორც პარტიულ სისტემაში პარტიები. გარკვეულ სირთულეს წარმოადგენს იმ ტერმინის განსაზღვრა, რითაც ამ სუბ-ერთეულებს აღვნიშნავთ. ტერმინი “დაჯგუფების” (faction) გამოყენება აქ, ალბათ, არ იქნებოდა კორექტული, რამდენადაც ამ ტერმინს აქვს შეფასებითი დატვირთვა. გარდა ამისა, დაჯგუფებები თავისი თავდაპირველი მნიშვნელობით ჯერ კიდევ არსებობენ მთელ რიგ განვითარებად ქვეყნებში და იგივე ტერმინის გამოყენება პარტიული სუბ-ერთეულების კლასის აღსანიშნავად გაუგებრობას გამოიწვევდა. საჭიროა სხვა ტერმინი — ფრაქცია, რასაც არ აქვს ისეთი შეფასებითი დატვირთვა, როგორც დაჯგუფებას (ფრაქცია შეიძლება იყოს დაჯგუფება, შეიძლება არა). შიდაპარტიული სტრუქტურის კვლევა არ იქნება სრული თუ არ შემოვიტანეთ ტენდენციის ცნება. რიჩარდ როუზის აზრით, ფრაქციებსა და ტენდენციებს შორის განსხვავება მათ ორგანიზაციულ დონეებშია. ფრაქცია არის პირველ რიგში კონკრეტული ჯგუფი, ტენდენცია კი სტაბილური ეტიტუდია. სარტორი: ორგანიზაციული მომენტი არ არის მთავარი განმასხვავებელი. შეიძლება ფრაქცია არ იყოს კონკრეტული ჯგუფი, არსებობს ინდივიდუალური ფრაქციონალიზმი, ხოლო ტენდენციამ შექმნას გარკვეული ორგანიზებული ერთობა რაღაც საკითხთა გარშემო, მაგრამ ეს არ იყოს ფრაქცია. ტენდენცია აღნიშნავს უფრო ფართო, არაერთგვაროვან სუბ-ერთეულს (მაგ, მემარცხენე და მემარჯვენე ტენდენციები), ხოლო ფრაქცია უფრო ერთგვაროვან, მჭიდროდ შეკრულ სუბერთეულს.

ფრაქციები სხვადასხვა სახის არიან და სხვადასხვა ფრაქციები სხვადასხვანაირ ზეგავლენას ახდენენ 1) პარტიის ერთიანობა-ფრაგმენტაციაზე და 2) შიდაპარტიულ ურთიერთობებსა და დინამიკაზე. შეიძლება ითქვას, რომ ფრაქციების ბუნება განსაზღვრავს პარტიის ბუნებას. მსგავსი იდეოლოგიის და სტრუქტურის მქონე პარტიები შესაძლებელია მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდნენ, თუ მათი ფრაქციების ბუნება განსხვავებულია.

1) ორგანიზაციონალური, 2) მოტივაციური, 3) იდეოლოგიური და 4) მემარცხენე-მემარჯვენე.

1. ორგანიზაციული მიმართულება. გამოდის პირველ პლანზე, რამდენადაც პარტიას და დაჯგუფებას შორის განსხვავება მნიშვნელოვანწილად მათი ორგანიზაციის დონეებშია გამოხატული, თუმცა დღეს ჩვენ ვიცით, რომ ზოგ შემთხვევაში სუბერთეულები შეიძლება უფრო მეტად იქნენ ორგანიზებული, ვიდრე მთლიანად პარტია. სუბერთეულების ავტონომიურობის ხარისხი პარტიასთან მიმართებაში არის ინდიკატორი, თუ ანალიზის რომელ დონეზე იქნებოდა მოცემულ შემთხვევაში უფრო მართებული — პარტიულ თუ სუბპარტიულ დონეზე. ორგანიზაციონალური მიმართულება ასევე მიგვითითებს შიდაპარტიული ფრაქციონალიზაციის ხარისხზე. ამ მიმართულების გამოყენებისას არ უნდა გამოგვრჩეს შემდეგი ფენომენის გათვალისწინება: ფრაქციების ორგანიზებულობა “გადამდებია”, თუ გარკვეული ფრაქციები მეტად ორგანიზებულნი ხდებიან, დანარჩენები მიჰყვებიან მათ მაგალითს, რათა ეფექტურად გაუწიონ მათ მეტოქეობა. ამრიგად, ორგანიზაციონალური ცვლადი შეიძლება შეიცვალოს, მაგრამ ფრაქციები დარჩნენ იგივე სხვა პარამეტრების მიხედვით.

2. მოტივაციური მიმართულება. უფრო პირდაპირ შეეხება სხვადასხვა ტიპის სუბერთეულების განსხვავებებს. ჰიუმი ანსხვავებდა ორი ტიპის დაჯგუფებებს: ინტერესის და პრინციპის საფუძველზე. ინტერესით მოტივირებულ დაჯგუფებებში შეიძლება 2 სახეობა გამოიყოს: 1) ძალაუფლების დაჯგუფებები (power factions, ძალაუფლება—მიზანი), 2) “ნადავლის” დაჯგუფებები (spoils factions, უფრო გარკვეულ სარგებელზე ორიენტირებული, ვიდრე ძალაუფლებაზე). რაც შეეხება ჰიუმის პრინციპზე დაფუძნებულ ჯგუფებს, დღევანდელი “პრინციპის ფრაქციებიც” შეიძლება ორ ნაწილად დავყოთ: იდეოლოგიური ჯგუფები და იდეის ჯგუფები (idea groups), ანუ ჯგუფები, რომლის იდეები, შეხედულებები არ იზიარებენ იდეოლოგიური ჯგუფების სხვა მაჩვენებლებს. ეს დაყოფა მნიშვნელოვანია ევროპულ ლიტერატურაში არსებულ

საკითხთან — იდეოლოგიურ პარტიებთან და შეხედულების პარტიებთან (opinion party) მიმართებაში. ამ მიმართულების გამოყენებისას სირთულეს წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ ინტერესის საფუძველზე გაერთიანებული ჯგუფები ხშირად ინიღბებიან ეფექტურობის, იდეოლოგიის და სხვა საფარს უკან, რაც ლეგიტიმაციისკენ სწრაფვით აიხსნება. რომ არ შევიდეთ შეცდომაში, აქ უნდა ჩავთვოთ გარკვეულწილად ორგანიზაციონალური მიმართულება და გავარკვიოთ რამდენად გააჩნია ამა თუ იმ ფრაქციას კლიენტელისტური ქსელი და რამდენად არის მისი ფუნქციონირება კლიენტურული ტიპის. თუმცა, აქაც არის სირთულე — კლიენტელისტული სტრუქტურის არსებობა-არარსებობა მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა ძალაუფლებას ფლობს ეს ჯგუფი. მოტივაციური მიმართულების გამოყენება უნდა შეიცავდეს მთელ რიგ ინდიკატორებს, პერიოდულ დაკვირვებებს და რეპუტაციონალურ მეთოდს.

3. იდეოლოგიური მიმართულება. ეს მიმართულება გარკვეულწილად შეხებაშია მოტივაციურ მიმართულებასთან, რამდენადაც იდეოლოგია ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მოტივაციური ძალაა, მაგრამ მოტივაციები იდეოლოგიით არ შემოიფარგლება, ეს სხვა განზომილებაა. მოტივაციური კონტინიუმი მდებარეობს წმინდა დაუინტერესებლობიდან წმინდა ეგოიზმს შორის, იდეოლოგიური კონტინიუმი მდებარეობს იდეოლოგიურ ფანატიზმს და პრაგმატიზმს შორის. ეს ორი მიმართულება ამრიგად შესაძლებელია დამოუკიდებლად იცვლებოდეს. მათი გამოყოფა ერთმანეთისაგან დაგვეხმარება იმ შემთხვევების შესწავლისას, როდესაც პირადი ინტერესებით მოტივირებული დაჯგუფება იდეოლოგიური კამუფლიაჟის მიღმა იმალება. კიდევ ერთი მნიშვნელობა ამ მიმართულების არის ის, რომ იგი მიუთითებს კულტურულ ფაქტორზე, პოლიტიკის საერთო დამახულობის დონეზე მოცემულ კულტურულ კონტექსტში.

4. მემარცხენე-მემარჯვენე მიმართულება. ეს ყველაზე ნაკლებად სანდო კატეგორიებია, თუმცა მათი გამორიცხვა არ იქნებოდა მართებული, რამდენადაც, როგორც ფართო საზოგადოება, ასევე ელიტები ხშირად ამ კონტექსტში ალიქვამენ პოლიტიკას. ასევე ეს მიმართულება კარგად ართმევს თავს ტენდენციების, დამოუკიდებელი პოზიციებისა და ატომიზირებული კონფიგურაციების იდენტიფიკაციას. სირთულე აქ ისაა, რომ ძნელია მრავალმხრივი მიმართულებების ამ სქემით დახასიათება, ამიტომ ეს სქემა უნდა გამოყენებულ იქნეს მას შემდეგ, რაც გამოყენებული იქნება მოტივაციური და იდეოლოგიური მიმართულებები, რის შემდეგაც სუფთა სახით ეს კატეგორიაც დამოუკიდებელი ცვლადი იქნება. არ უნდა დაგვაინწყდეს ისიც, რომ ეს მნიშვნელოვანწილად სუბიექტური კატეგორიაა და როდესაც რომელიმე ჯგუფზე ვამბობთ, რომ ეს მემარცხენე ან მემარჯვენე ჯგუფია, ჩვენ ვამბობთ, რომ ის ასე ალიქმება ზოგადად.

პარტიის პრობლემა “ახალ დემოკრატებში”

რაც უფრო ნაკლებად არის განვითარებული ორგანიზებულ ინტერესთა ჯგუფების სისტემა, მით უფრო სუსტია (ან არა ტრადიციულ-დასავლურია) მობილიზაციის მექანიზმები და შესაბამისად პოლიტიკური პარტიის ინსტიტუტი (და მთლიანობაში პარტიული სისტემა აქედან გამომდინარე), მით უფრო სავარაუდოა (სხვა პირობების იგივეობის შემთხვევაში) აღმასრულებელი ხელისუფლების დომინირება და პოლიტიკური პროცესების არაფორმალური რეგულირება.

საზოგადოების მრავალგანზომილებიანი და ძლიერი (ხშირი) ფრაგმენტაცია, და შესაბამისად, შეუძლებლობა საზოგადოებაში ფესვგამდგარი (საზოგადოებრივი ღრმა და მტკიცე საყრდენის მქონე) პოლიტიკურ ორგანიზაციათა ფორმირებისა, წარმოგვიდგენს კონსტიტუციური ლიბერალური დემოკრატიებისაგან სრულიად განსხვავებულ პოლიტიკურ ინსტიტუტთა დიზაინს. ეს ინსტიტუტები, ჩვეულებრივ, არ ახორციელებენ წარმომადგენლობისა და ინტერესთა გამშუალებელ (ტრანსმისიის არხის) ფუნქციას. თავისთავად გამშუალებელი არხის ვაკუუმის გაჩენა ხელს უწყობს პოპულისტურ და პლემბისცისტურ მმართველობას, რომელიც ტრადიციული დასავლური ინსტიტუციონალური დემოკრატიის ნაცვლად უახლოვდება ავტორიტარული პრეზიდენტების (მმართველების) “სახალხო დემოკრატებს”.

შეიძლება განვიხილოთ რამდენიმე შემთხვევა.

I — აღმასრულებელი ხელისუფლება აკონტროლებს ნაციონალურ პარტიულ სისტემას კარგად ორგანიზებული მმართველი (საპრეზიდენტო) პარტიის მეშვეობით. ამავე დროს, ასეთი პარტია მასთან დაკავშირებული დაინტერესებული ჯგუფების მეშვეობით ახდენს ნაციონალური მასშტაბით ასოციაციათა (სხვადასხვა ტიპის ვიწრო ან შედარებით ფართო ინტერესთა ჯგუფების) კოლონიზირებას და უწევს მათ მფარველობას. ამ შემთხვევაში შეიძლება არ შეიქმნას ვაკუუმი (თუმცა უმეტესწილად ეს ასოციაციები საზოგადოების უაღრესად მცირე ჯგუფების ინტერესებს გამოხატავენ), მაგრამ სახელმწიფო ახდენს თავისსა (სახელმწიფოს) და საზოგადოებას შორის არსებული სივრცის ოკუპირებას (ასეთ მაგალითად, ჩვეულებრივ მოყავთ თუჯმანის ხორვატია. შდრ. საქართველოს ვითარება)

II — ამ შორის სივრცეში არაფორმალურად შეაღწევენ კლიენტელისტური პარტიები და ასოციაციები. ფორმალური ინსტიტუციონალური წესებისა და სამართლებრივი სახელმწიფოს სისუსტე აქ კომპენსირდება შიდაელიტური ქსელებით. ამ ვითარებაში ლიბერალურ-კონსტიტუციური ფორმალური ინსტიტუტები განიდევენებიან ამ შორისი სივრციდან და სტაბილიზაცია და გადანაცვლებათა მიღების პოლიტიკურ პროცედურათა მოქნილობა უზრუნველყოფილი ხდება პოლიტიკურ სისტემაში ინტერესთა არაფორმალური ჩართვის (წარმოდგენის) მეშვეობით. ამგვარი არაფორმალური ინსტიტუტები (ან: ინსტიტუციონალური წესები) პრაქტიკულად აუქმებენ დემოკრატიული წარმომადგენლობის ნორმებსა და ინსტიტუტებს, პასუხისმგებლობისა და ანგარიშვალდებულებების შესაბამის წესრიგს.

სავარაუდოა, რომ ამგვარი სისტემები სტაბილურობას შეინარჩუნებენ მხოლოდ მოკლევადიან პერსპექტივაში, ხოლო გრძელვადიანი პერსპექტივის თვალსაზრისით მოსალოდნელია თუნდაც არსებული სუსტი დემოკრატიული ინსტიტუტების, კერძოდ, გამშუალებული ინსტიტუტების — პარტიების (ტრანსმისიის არხი) კიდეც უფრო დასუსტება, ან სრული დეგრადაცია.

სავალდებულო საკითხავი ლიტერატურა:

1. Richard Hofferbert, Introduction: Party Structure and Party Performance in New and Old Democracies _ “Parties and Democracy”. Ed. By Richard Hofferbert, Blackwell Publishes, Oxford, 1998. pp. 1-9.
2. David M. Olson, Party Formation and Party System Consolidation in the New Democracies of Central Europe _ “Parties and Democracy”. Ed. By Richard Hofferbert, Blackwell Publishes, Oxford, 1998. pp. 10-42.
3. Gabor Toka, Party Appeals and Voter Loyalty in New Democracies _ “Parties and Democracy”. Ed. By Richard Hofferbert, Blackwell Publishes, Oxford, 1998. pp. 167-188.
4. Dalton, Russell J. and Martin Wattenberg, Ed, Parties without Partisans. New York, Oxford University Press, 2001, Ch.1.
5. Duverger, Maurice, Political parties. Their organization and Activity in the Modern State, London, Methuen, 1964. ch.1-2
6. Sartory, Giovanni, Parties and Party System: A Framework for Analysis, vol.1., CUP (Chapt.1-4).

დამატებითი საკითხავი ლიტერატურა:

1. Kenneth Janda and Tyler Colman. Effects of Party Organization on Performance during the “Golden Age” of Parties _ “Parties and Democracy”. Ed. By Richard Hofferbert, Blackwell Publishes, Oxford, 1998. pp. 189-210.
2. Rachel Gibson and Robert Harmel _ Party Families and Democratic Performance: Extraparliamentary versus Parliamentary Group Power _ “Parties and Democracy”. Ed. By Richard Hofferbert, Blackwell Publishes, Oxford, 1998. pp. 211-228.

3. Russell J. Dalton and Martin P. Wattenberg, *Unthinkable Democracy: Political Change in Advanced Industrial Democracies* _ "Parties without Partisans. Political Change in Advanced Industrial Democracies". Ed. by Russell J. Dalton and Martin P. Wattenberg, Oxford University Press, 2002, pp.3-18.
4. Susan E. Scarrow, *Parties without members? Party Organization in a Changing Electoral Environment.* _ "Parties without Partisans. Political Change in Advanced Industrial Democracies". Ed. by Russell J. Dalton and Martin P. Wattenberg, Oxford University Press, 2002, pp. 79-101.
5. Russell J. Dalton and Martin P. Wattenberg, *Political Change and the Democratic Process,* _ "Parties without Partisans. Political Change in Advanced Industrial Democracies". Ed. by Russell J. Dalton and Martin P. Wattenberg, Oxford University Press, 2002, pp. 261-285.
6. Lijphart, Arend., *Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945-1990.*, Oxford, Oxford University Press, 1994,
7. Schmitt, Hermann and Suren Holmberg., "Political Parties in Decline?" in: *Citizens and the State*, eds. H-D. Klingemann and D.Fuchs, New York, Oxford University Press, 1995, pp.95-133.
8. Arend Lijphart, *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in 36 Countries*, 1999, Ch.5, 8.
9. Scott Mainwaring, "Party systems in the Third Wave, in: Larry Diamond and Marc Plattner, eds. *The Global Divergence of Democracy*, Johns Hopkins, 2001.

III კვირა

სალხიდან სახელმწიფომდე: სახელმწიფო, მისი ინსტიტუციონალიზაცია და წარმომადგენლობა

სახელმწიფო

1950-იან და 60-იან წლებში საზოგადოება-ცენტრირებული ახსნა პოლიტიკისა და მთავრობის აქტივობისა იყო განსაკუთრებით დამახასიათებელი პლურალისტული და სტრუქტურულ-ფუნქციონალისტური მიდგომისა (პერსპექტივისა), რაც დომინირებდა იმდროინდელ პოლიტიკურ მეცნიერებასა და სოციოლოგიაში, განსაკუთრებით აშშ-ში (რამდენიმე გამონაკლისი იყო ს. ჰანტიგტონი, რ. ბენდიქსი, ს. ეიზენშტადტი და სხვა). ამ მიდგომაში სახელმწიფო განიხილებოდა, როგორც ძველმოდური კონცეპტი, დაკავშირებული ხისტ და მარტივ ლეგალურ-ფორმალურ კვლევასთან ნაციონალური განსაკუთრებული კონსტიტუციური პრინციპებისა (მიდგომის ძირითადი პრინციპი იხ. დ. ისტონთან, გ. ალმონდთან, ჯ. ს. კოლემანთან და სხვა). "მთავრობა" განიხილებოდა, უპირველეს ყოვლისა, როგორც არენა, რომელშიც ეკონომიკური ინტერესთა ჯგუფები ან ნორმატიული სოციალური მოძრაობები ურთიერთქმედებდნენ და უკავშირდებოდნენ ერთმანეთს, რათა შეექმნათ ჩარჩო (შესაძლებლობა) საჯარო პოლიტიკის გადწყვეტილებათა წარმოებისათვის (შემუშავებისა და მიღებისათვის). კვლევა კონცენტრირდებოდა სოციალურ "შენატანებზე" (input) მთავრობაში და "შედეგებისა" დისტრიბუციულ ეფექტებზე.

60-იანი წლების ბოლოდან თავად ამ მიმართულებათა შიგნით, ისევე როგორც სხვა მიმდინარეობებში (მაგ, ნეომარქსიზმი) ხდება მიბრუნება სახელმწიფოსკენ, როგორც კვლევის ობიექტის, პოლიტიკის უმნიშვნელოვანესი აქტორისა და ინსტიტუტისა. წმინდა მეცნიერულის გარდა, პრაქტიკული განვითარების პროცესებმაც (კეინსიანიზმი ხდება წამყვანი ეკონომიკური პოლიტიკა, ახალი სახელმწიფოების ფორმირება დეკოლონიზაციის შედეგად და სხვა) შეუწყვეს ხელი სახელმწიფოსადმი ინტერესის გაღვივებას, მის კვლევას და სახელმწიფო-ცენტრირებული ახსნის ფართოდ დამკვიდრებას სოციალურ მეცნიერებებში (არა მხოლოდ ტოტალიტარული სახელმწიფოს შემთხვევაში და ახლად ინდუსტრიალიზებადი ქვეყნების შესწავლისას, რაც თავისთავად ბუნებრივია, არამედ ისეთი ქვეყნების პოლიტიკის შესწავლისასაც, როგორიცაა აშშ და დიდი ბრიტანეთი).

თანამედროვე სახელმწიფოს (პოლიტიკური რეჟიმების) ინსტიტუციური ევოლუცია (მათ შორის კონსტიტუციურ-დემოკრატიულისა) ასახავდა ევროპაში ტერიტორიული სახელმწიფოს ჩამოყალიბებისა და ახალი ტიპის (საზოგადოებრივი) ერთობების ფორმირების პროცესს. ამ პროცესისათვის დამახასიათებელი იყო ძლიერი ფოკუსირება ტერიტორიულ საზღვრებზე, სახელმწიფოსა და საზოგადოებას შორის ახლებური ურთიერთობების განვითარება (საბოლოოდ: სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბება), და პარალელური, თანამდევნი ტრანსფორმაცია პოლიტიკური პროცესებისა და თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკების ჩამოყალიბება. ეს ინსტიტუციური გარდაქმნები ხორციელდებოდნენ პოლიტიკური და სამხედრო ურთიერთქმედების პირობებში. ამგვარი კონსოლიდაციის უმნიშვნელოვანესი შემადგენელი იყო რესურსების მობილიზაცია სამხედრო მიზნებისათვის, რომელიც ამზადებდა, აგრეთვე, ნიადაგს ევროპის საზღვრებს გარეთ ექსპანსიისათვის.

თანამედროვეობის პროგრამა ეფუძნებოდა უკვე არსებულ ინტელექტუალურ ტრადიციას და საზოგადოებრივ გარდაქმნათა გამოცდილებას — ანტიკური პოლიტიკური თეორიიდან რესპუბლიკურ წარმოდგენებამდე (აღორძინებისა და რეფორმაციის ეპოქისა), რომელიც თავის თავში მოიცავდა რეფორმაციის პერიოდში ჩამოყალიბებულ ხელშეკრულებით კონცეფციებს. მეორე უმნიშვნელოვანესი კონპონენტი ამ იდეოლოგიური პროგრამისა მოდის იდეიდან მმართველთა პასუხისმგებლობისა (ანგარიშვალდებულებისა) უზენაესი კანონის წინაშე — ზეციური მანდატი. მსგავსი წესი ლეგიტიმაციისა დამახასიათებელი იყო თითქმის ყველა ძირითადი ცივილიზაციისათვის, მათ შორის ევროპულისთვისაც. კიდევ ერთი, უაღრესად მნიშვნელოვანი კომპონენტი იყო აქცენტი ინდივიდის ავტონომიურობაზე და ამასთან დაკავშირებული ლეგიტიმაცია

კერძო ინტერესებისა. ასევე, უაღრესად მნიშვნელოვანია უტოპიური კომპონენტი (ესხატოლოგიური) — რაც გულისხმობდა იდეალური საზოგადოებრივი მოწყობის (ნესრიგის) ძიებას, რაც ასევე ძირითად ცივილიზაციათა ტრადიციებში პოულობდა საწყის საფუძვლებს.

და ბოლოს, უმნიშვნელოვანეს კონპონენტად იქცა (ჩამოყალიბდა) ტრადიცია წარმომადგენლობისა და წარმომადგენლობის ინსტიტუტები, რომლებიც ყალიბდება უკვე შუა საუკუნეების ევროპაში. ამგვარი ინსტიტუტები სათავეს იღებენ სხვადასხვაგვარ საკრებულოებში, პარლამენტებში და წოდებრივ კრებებში, რომელთა დიდი ნაწილიც ეყრდნობოდა თავის მხრივ ტომთა საბჭოების რჩევებს.

კონსტიტუციური სახელმწიფო და ინსტიტუტები

არალიბერალურ დემოკრატიებში კონსტიტუციის სამართლებრივი ნორმების ღია დარღვევა და მუდმივი გადახრა (გადაქაჩვა) პრეროგატივებისა (ძალაუფლების რესურსებისა) საკანონმდებლო და სასამართლო ხელისუფლებიდან აღმასრულებელი ხელისუფლების სასარგებლოდ შედეგია არაფორმალური ინსტიტუტების დომინირებისა, მათი როლის ზრდისა ფორმალურ ინსტიტუტებთან შედარებით. თავად ამ როლის ზრდა კი არის არა პირდაპირი შედეგი ავტოკრატიული მემკვიდრეობისა (როგორც ეს ხშირად წარმოუდგენიათ), არამედ აქტორთა რაციონალური სტრატეგიებისა: იგულისხმება ისეთი პრაქტიკები, როგორიცაა პერსონალიზმი, კლიენტელიზმი, საყოველთაო კორუფცია, არაკონსტიტუციურ ჩარჩოებში შექმნილი აქტორთა კარტელები და სხვა. ამგვარი ვითარება წარმოიქმნება ეკონომიკური, პოლიტიკური და სოციალური კრიზისების დროს, როდესაც აქტორები იძულებულნი არიან იმოქმედონ მაღალი (დონის) ეკონომიკური და პოლიტიკური განუსაზღვრელობის პირობებში. განუსაზღვრელობის პირობებში არა-ფორმალური წესები შესაძლებლობას აძლევს აქტორებს დანიონ (დაადაბლონ) არა-პროგნოზირებადი აქციების ხარჯები. როდესაც არ არის ნათელი, რამდენად შედეგიანია (ეფექტურია) ახალი დემოკრატიული და კონსტიტუციურ-სამართლებრივი ინსტიტუტები, განსაკუთრებით ძლიერდება (ძლიერი ხდება) სტიმულები არაფორმალური წესების შექმნისათვის, ხოლო დანახარჯები მოქმედებებზე (აქციებზე), რომელნიც არღვევენ (ანგრევენ) სამართლებრივ და საკონსტიტუციო სახელმწიფოს ნორმებს, — განსაკუთრებით დაბალი.

ამგვარი წესები შეიძლება ჩამოყალიბდეს, როგორც ფორმალური ინსტიტუტების ჩარჩოების გარეთ (“პარალელური ინსტიტუტები”), ასევე მათ შიგნით. არაფორმალური ქმედებები ფორმალური ინსტიტუტების ჩარჩოებში, შესაძლებლობას აძლევს აქტორებს მოახდინონ კომბინირება არაფორმალური წესრიგის (გარე აქტორთა გამოთიშვა, მოლოდინთა გარანტირება, მაღალი მოქნილობა გადანაცვლებათა მიღებისას) და ფორმალური დემოკრატიული ინსტიტუტების (დემოკრატიული ლეგიტიმურობა) სარგებლებისა. საბოლოო ჯამში, დაძაბულობამ ფორმალურ და არაფორმალურ ინსტიტუტებს შორის შეიძლება მიაღწიოს ისეთ დონეს, რომ წარმოიქმნება ახალი ფორმალური წესები, რომლებიც უფრო მეტად შეესაბამება არსებულ ფორმალურ პრაქტიკებს და პასუხობენ მნიშვნელოვანი აქტორების მოთხოვნილებებსა და ინტერესებს (მაგალითად, ცალკეული ფირმებისთვის საგადასახადო შეღავათების დაკანონება).

ფორმალური და არაფორმალური პოლიტიკური (სოციალური) ინსტიტუტები შეიძლება გაიმიჯნოს შემდეგნაირად. ფორმალური ინსტიტუტები – ეს არის კონსტიტუციები, კანონები, ადმინისტრაციული ნორმები და სხვა ამგვარი (დანერვილი-დადგენილი). ისინი განსაზღვრავენ პოლიტიკური სისტემის ფორმალურ სტრუქტურებს და ლეგიტიმური ძალაუფლების მექანიზმებს. სახელმწიფო ინსტიტუტები უზრუნველყოფენ ფორმალური წესების დაცვას დარწმუნების (იდეალში), მუქარისა (მოლოდინის) და სანქციების (დასჯის) მეშვეობით. არაფორმალურ სოციალურ (პოლიტიკურ) ინსტიტუტებს მიეკუთვნება “დაუწერელი კანონები”, ტრადიციები, ჩვევები, რელიგიური რწმენები (როგორც წესები), ღირებულებრივი სისტემები (მონესრიგებული – პოზიტიური და ნეგატიური ურთიერთმიმართებებითურთ) და სხვა წესები (ნორმებსა და ღირებულებებზე დაფუძნებული) გრძელვადიანი (მაღალი სტაბილობის მქონე) ურთიერთობებისა. ფორმალური ინსტიტუტები იქმნება, იცვლება და ინერგება გარედან ძალისხმევით, ხოლო არაფორმალური ინსტიტუტები წარმოიქმნება (წამოიზრდება) სოციალური ურთიერთქმედების თვითორგანიზებადი დინამიკის საფუძველზე. ფორმალურ ინსტიტუტებს ქმნის

სახელმწიფო, არაფორმალური ინსტიტუტები კი გენერირდება სოციალურად. ფორმალური ინსტიტუტები ატარებენ (მიისწარფიან მაინც) საყოველთაო უნივერსალისტურ ხასიათს, არაფორმალური კი — პარტიკულარისტულს (მიისწარფიან მაინც). გადანყვეტილებათა მიღების ფორმალური პროცესები მიმდინარეობს ბიუროკრატიზებულ ინსტანციებში და დადგენილი პროცედურების მიხედვით. არაფორმალური ინსტიტუტები და პროცესები გადინაცვლებენ ამ ინსტანციებიდან პარალელურ სტრუქტურებში და მიმდინარეობენ მონაწილე აქტორთა შორის “მოლაპარაკებათა სისტემის (ნესრიგის)” სახით.

საკვანძო (ძირეული) განსხვავება ლიბერალურ (ეფექტურად ფუნქციონირებად) და არალიბერალურ (“დეფექტურ”) დემოკრატიებს შორის დაკავშირებულია არა მათში ფორმალური და არაფორმალური ინსტიტუტების არსებობასთან (ისინი არსებობენ ორივე ტიპის სახელმწიფოებში — საზოგადოებებში), არამედ იმასთან, თუ როგორ (რა წესით და ფორმით) შეეზრდებიან არაფორმალური ინსტიტუტები ფორმალურებს.

ლიბერალურ კონსტიტუციურ-სამართლებრივ დემოკრატიულ სახელმწიფოში ორივე ფორმა ინსტიტუტებისა (ფორმალური და არაფორმალური) ავსებს ერთმანეთს იმ აზრით, რომ ფორმალური ინსტიტუტები ეყრდნობა არაფორმალური ინსტიტუტების დამატებით მხარდაჭერას. ეს ანიჭებს ფორმალურ ინსტიტუტებს მოქნილობას და ელასტიურობას, რაც აძლევს მათ შესაძლებლობას მიესადაგონ საზოგადოებრივი და პოლიტიკური პროცესის მოთხოვნებს. წესების ინტერპრეტირებისა და მოლაპარაკებათა პროცესის ამგვარი დეფორმალიზაცია არ აძლევს დემოკრატიის (დემოკრატიული სახელმწიფოს) ლიბერალურ კონსტიტუციურ-სამართლებრივ შენაარსს ვიდრე მხოლოდ კომპეტენტური და კონსტიტუციურ-სამართლებრივი ფორმით (წესით) ლეგიტიმირებული ორგანოები იღებენ საბოლოო გადაწყვეტილებებს.

არალიბერალურ (არასამართლებრივ-დეფექტურ) დემოკრატიაში (დემოკრატიულ სახელმწიფოში) არაფორმალური წესები და პატერნები (ნიმუშები) არღვევენ (ანგრევენ) და ზღუდავენ ფორმალური, დემოკრატიულად (და სამართლებრივად) ლეგიტიმირებული ფორმალური ინსტიტუტების ფუნქციონირების წესრიგს. ისინი არღვევენ ფორმალურ ინსტიტუტთა ფუნქციონალურ კოდებს, ამახინჯებენ და განაგდებენ (განთესავენ) მათ, როგორც მნიშვნელობის მქონე (მაღალი ან უბრალოდ რელევანტურობის მქონე) გადაწყვეტილებათა მიღების პროცედურებსა და პრაქტიკებს. არაფორმალური ინსტიტუტები შეაღწევენ (შეიჭრებიან) ფორმალურ ინსტიტუტთა გარსში და ავსებენ მას თავისი ფუნქციური ლოგიკის შესაბამისად.

ამ შემთხვევაში გადაწყვეტილებათა მიღების დონეზე დემოკრატია (დემოკრატიული სახელმწიფო) ფუნქციონირებს არაფორმალური და არალეგიტიმირებული ინსტიტუტებისა და წესების შესაბამისად, რომლებიც წინააღმდეგობაში მოდის სამართლებრივი (დემოკრატიული) სახელმწიფოს პრინციპებთან. ამგვარი შეცვლა (ჩანაცვლება) მოქმედების ფორმალური წესებისა არაფორმალურით შეიძლება განხორციელდეს როგორც ზევიდან, ისე ქვევიდან.

პრაქტიკაში არაფორმალური შეზღუდვები (წესები) ზემოდან ხშირად “შეერევიან” იმ არაფორმალურ შეზღუდვებს (წესებს), რომლებიც წარმოიქმნებიან ქვემოდან და პირიქით. ეს არის ორმხრივი პროცესი, როდესაც ერთი მიმართულება მეორეს “კვებავს”, ახდენს მის სტიმულირებას. ამგვარი “შერევა-ათქვეფის” შედეგი შეიძლება იყოს იმგვარი სახელმწიფო (დეფექტური დემოკრატია), რომელშიც პოლიტიკური ელიტის სეგმენტები თანაარსებობენ საზოგადოების სეგმენტებთან არაფორმალური, მაგრამ სტაბილური (შეიძლება კონსოლიდირებული) სიმბოლურ-კლიენტელისტური კავშირების მეშვეობით. ამ ვითარებაში, კონსტიტუციურად განსაზღვრული წარმომადგენლობის მექანიზმები ზიანდება და ნაწილობრივ ან დროებით კარგავს ძალას (თუმცა კი ფორმალურად არსებობენ). ამ შემთხვევაში, პოლიტიკურ გადაწყვეტილებათა მიღების დეფორმალიზაცია (წა)ართმევს დემოსს მის სუვერენიტეტს, რომელიც გარანტირებულია წარმომადგენლობით.

მმართველობის სისტემის კონსტიტუციური ინსტიტუტები

არალიბერალური კავშირშია არაფორმალურთან. მედისონისა და ჰამილტონის შეხედულებების საწინააღმდეგოდ, თანამედროვე სამყაროში დემოკრატიის თვითრღვევა (თვითგანადგურება) დაკავშირებულია არა უპირატესად პარლამენტთან, არამედ მის (პარლამენტის) ძალაუფლებისგან ჩამოშორებასთან პოპულისტური და კვაზიპლების-ცისტური ლეგიტიმირებული პრეზიდენტების მიერ. მმართველობის საპრეზიდენტო სისტემებს, არაკონსოლიდირებულ დემოკრატიებში (დემოკრატიულ სახელმწიფოებში) აქვთ ტენდენცია კონფლიქტის პროვოცირებისაკენ პარლამენტსა და პრეზიდენტის აღმასრულებელ ხელისუფლებას შორის. კრიზისულ ვითარებებში პრეზიდენტს ენიჭება საგანგებო პოლიტიკური უფლებამოსილებები და გადაწყვეტილებების მიღების უფლებები. ეს უფლებები შეიძლება გამოყენებულ იქნეს კონსტიტუციის არსის (სულის) საწინააღმდეგოდ. პრეზიდენტი იწყებს მართვას ბრძანებულებების მეშვეობით. პრეზიდენტს ეძლევა შესაძლებლობა გვერდი აუაროს (ნაწილობრივ მაინც) ხელისუფლების კონკურენტულ და მაკონტროლებელ შტოებს სწორედ ამ ბრძანებულებების (დეკრეტების) მეშვეობით. ამ ვითარებაში აღმასრულებელი ხელისუფლება თავისკენ გადაქაჩავს მნიშვნელოვან საკანონმდებლო უფლებამოსილებებს. გადაწყვეტილებათა მიღების პოლიტიკური პროცესი ხდება არაგამჭვირვალე და გადადის (გადაეცემა) ფორმალური ინსტიტუტებიდან არაფორმალურ ჯგუფებში.

სხვა პოლიტიკურ აქტორთა გამორიცხვა და სახელისუფლებო უფლებამოსილებათა მთელი (სრული) მოცულობის გამოყენება წარმოშობს “ზეპოლიტიკურ” და “ზეპარტიულ” მმართველობის სტილს, როდესაც პოლიტიკური გადაწყვეტილებები მიიღება და (რეფორმები) ხორციელდება არა პარლამენტთან და პარტიებთან ერთად, არამედ მათ საწინააღმდეგოდ (ხშირად). იქმნება არაკონსტიტუციური “კაბინეტები” და “ოჯახები”. (მაგ.; ელცინის რუსეთი, ან მენემის არგენტინა და სხვ.) ამას ხშირად მივყავართ ძალაუფლების “ბოროტად” გამოყენებასთან და განხორციელებული პოლიტიკური “რეფორმები” რეალურად მიმართულია არა პოლიტიკური სისტემის გაუმჯობესებისკენ, არამედ ძალაუფლების განმტკიცებისკენ, აღმასრულებელი ხელისუფლების გაძლიერებისკენ და სხვა პოლიტიკური აქტორებისა და ინსტიტუტების (მათ შორის პარლამენტის) მიზანმიმართული ნეიტრალიზაციისკენ. ამგვარი წესით მიღებული გადაწყვეტილებები არ რეალიზდება (ან მხოლოდ მცირე ნაწილში რეალიზდება), რამდენადაც ხდება წინააღმდეგობას სახელმწიფო (და ეკონომიკური) ბიუროკრატიის მხრიდან ან/და არ მიიღება (არ აღიარდება) საზოგადოებისა და ეკონომიკის მიერ. ამდენად უაღრესად იზრდება არაფორმალური ინსტიტუტების (წესრიგის) როლი.

[ცხადია, არაფორმალური წესრიგის დამკვიდრება პოლიტიკურ გადაწყვეტილებათა მიღების პროცესში შესაძლებელია საპარლამენტო სისტემებშიც. ამავე დროს, ისიც ნათელია, რომ არაფორმალური ინსტიტუტების და არალიბერალური წესრიგის წარმოშობისა და დამკვიდრების შანსი საპრეზიდენტო სისტემებში, მნიშვნელოვნად დამოკიდებულია ვითარებაზე პოლიტიკური სისტემის სხვა ნაწილებში.]

სხვა (მეორე) გზა არაფორმალურ ინსტიტუტთა დამკვიდრებისა და დომინირებისა არის ელიტური ჯგუფების კლიენტელისტული სტრუქტურების “ჩართვა” (“ჩანერა”, “ჩაშენება”...) მთავრობის, სასამართლოსა და პარლამენტის ფორმალურ ინსტიტუტებში. ამის შედეგად, კონსტიტუციურად ლეგიტიმირებული ინსტიტუტები ან იზღუდებიან (“იქცევიან”, “ხდებიან”) ინდივიდთა ან ელიტურ ჯგუფთა (კარტელთა) სარგებლის მაქსიმიზაციაზე ორიენტირებული სტრატეგიით, ან სრულად (თითქმის სრულად) კარგავენ ძალას. ასეთ ვითარებაში პოლიტიკური ლიდერები თავისუფლდებიან (თავს აღწევენ) დემოკრატიული და კონსტიტუციურ-სამართლებრივი კონტროლისაგან.

თუმცა, არაფორმალური პრაქტიკების შეღწევამ ფორმალურ სამართლებრივ ინსტიტუტებში შესაძლოა მიანიჭოს პოლიტიკურ სისტემას ფარდობითი სტაბილურობა, მაგრამ მისი განმტკიცება (ძლიერად კონსოლიდირება) პრობლემატურია. სტაბილურობა დამოკიდებულია, უპირველეს ყოვლისა, აქტორთა და მათ სტრატეგიათა სპეციფიურ კონფიგურაციაზე, ხოლო აღწერილ ვითარებაში ეს კონფიგურაცია ექვემდებარება ხშირ ცვლილებებს, რამდენადაც არ არის ჩამოყალიბებული (დადგენილი) ფორმალური ინსტიტუტების სახით (გრძელვადიანი ტრადიციითურთ). შუა და გრძელვადიან პერსპექტივაში არაფორმალური ინსტიტუტების სიცოცხლისუნარიანობის შენარჩუნება ნეგატიურად მოქმედებს სისტემის კონსოლიდაციაზე და მის რეფორმატულ უნარზე. რასაკვირველია, ამ ვითარებაში, ლიბერალურ კონსტიტუციურ-სამართლებრივი და

დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და პროცედურების მიმართულებით განვითარების პერსპექტივას უჩნდება სხვა, ბევრად უფრო ძლიერი (მოსალოდნელი) ალტერნატივები.

მაგალითი ილუსტრაციისათვის: ძალაუფლების შეცვლა საქართველოში: ფორმალური და არაფორმალური ინსტიტუტებისა და მექანიზმების სიმბიოზი.

1990 წლიდან მოყოლებული დღემდე საქართველოში ძალაუფლება შეიცვალა სამჯერ: 1990 წლის ოქტომბერში ზვიად გამსახურდიამ (და მისმა ბლოკმა) შეცვალა კომუნისტური პარტია, შემდეგ თავად ზვიად გამსახურდიას ცვლის ედუარდ შევარდნაძე და ბოლოს, 2003 წელს ხელისუფლებაში მოდის მიხეილ სააკაშვილი და “ნაციონალური მოძრაობა”.

ფორმალური ინსტიტუციონალური თვალსაზრისით, არსებობს ხელისუფლების ცვლილებების მხოლოდ ერთი გზა — საყოველთაო არჩევნები.

მაგრამ, რეალურად, სინამდვილეში ხელისუფლება იცვლებოდა არაფორმალური წესების (ინსტიტუტების) — მაგ, რევოლუცია, აჯანყება, შეთქმულება (ძალის, რაც არა-ფორმალურია და არა არჩევნების, რაც ფორმალურია) — მეშვეობით, და მხოლოდ მათი შემადგენელი ერთი (არაგანმსაზღვრელი) ნაწილი იყო ფორმალური (არჩევნები, როგორც გაფორმება, არჩევნების “გაყალბების ჩვენება”, როგორც ფორმალური მიზეზი...).

წარმომადგენლობა

პოსტკომუნისტური ტრანზიტის განვლილი პერიოდი სერიოზული ანალიზისა და კრიტიკის საგანი გახდა დღევანდელ როგორც აკადემიურ ლიტერატურაში, ასევე საზოგადოებრივ აზრში (opinion).

მაგრამ, მიუხედავად ძალიან მნიშვნელოვანი გამოკვლევებისა (რომელთაგან დავასახელებთ მხოლოდ ზოგიერთს: O'Donnell, Linz-Stepan, Капустин, Offe, Carothers...), სპეციალური ანალიზის საგანი არ გამხდარა ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხი, როგორიცაა წარმომადგენლობითობის საკითხი, და შესაბამისად პოლიტიკური სისტემა, რომელმაც, წესით, უნდა უზრუნველყოს წარმომადგენლობითობა.

ჩვენ შევეცდებით ამ თვალსაზრისით ჩამოვაყალიბოთ ზოგიერთი მთავარი პრობლემა, პოსტკომუნისტური საქართველოს ვითარების ანალიზის მაგალითზე.

როგორ უზრუნველყოფს საქართველოს პოლიტიკური სისტემა წარმომადგენლობითობას?

საკითხის განხილვისათვის მცირე თეორიული ექსკურსი უნდა განვახორციელოთ საზოგადოების თვითრეგულაციის შესახებ.

პოლიტიკური პლურალიზმი დღეს სხვანაირია, ვიდრე ადრე. შეხედულებების პლურალიზმი შეცვლილია ძალაუფლებისათვის მებრძოლი ჯგუფების (პარტიების) პლურალიზმით — სახეზეა Politics without Policy.

რატომ ჩამოყალიბდა პოლიტიკური სისტემა, რომელშიც მთავარი პოლიტიკური ინსტიტუტის როლს ასრულებენ პარტიები? ან სხვანაირად რა არის ამ სისტემის ლეგიტიმაციის საფუძველი?

შინაგანი (იმანენტური) ლეგიტიმაცია (სოციალური საფუძველი) ამ სისტემას არ გააჩნია. მისი ლეგიტიმაციის მთავარი საფუძველია ე.წ. “დასავლური დემოკრატიის” მოდელის აღიარება ერთადერთ მისაღებ (ლეგიტიმურ) მოდელად (სისტემად).

მაგრამ, აღიარებას საფუძველად ედო არა თავისთავად სისტემის (ან მოდელის) რაციონალური განსჯის შედეგად მიღება-მონონება, არამედ რწმენა მისი ეფექტურობისა, რწმენა იმისა, რომ ამგვარად მოწყობილი პოლიტიკური სისტემა უზრუნველყოფდა იმ პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიკური მიზნების მიღწევას, რომლისკენაც მიისწრაფოდნენ ყოფილი კომუნისტური ქვეყნების მოქალაქენი. როგორც ვაშინგტონის კონსენსუსზე დაფუძნებულ ნეოლიბერალურ ეკონომიკას უნდა უზრუნველყო მატერიალური სიუხვე, ასევე მის თანმდევ პოლიტიკურ “დემოკრატიულ პროექტს” უნდა აეშენებინა სამოქალაქო საზოგადოება, სამართლებრივი სახელმწიფო და დაემკვიდრებინა პოლიტიკური პლურალიზმი.

პოლიტიკური სისტემის არაეფექტურობა, რაც დღეს სრულიად უეჭველია გვიბიძგებს იმისკენ, რომ ვეძებთ გზები დღევანდელი (არსებული) რეალობის შესატყვისი, ადეკვატური პოლიტიკური ინსტიტუტების ჩამოყალიბებისა. ამავე დროს, ეს ინსტიტუტები ქმედითი და ეფექტური იქნება იმ შემთხვევაში, თუ მათი ლეგიტიმაცია მყარ საფუძველს დაეყრდნობა.

პოსტკომუნისტური საქართველოს საზოგადოება ბევრი იმ ნიშნით ხასიათდება,

რომელიც დამახასიათებელია პოსტმოდერნული საზოგადოებისათვის.

რა მიმართებაშია საზოგადოება და პოლიტიკა საქართველოში, ანუ რამდენად უზრუნველყოფილია საზოგადოებრივი და პოლიტიკური ცხოვრების წარმართვა ხალხის (ქვეყნის) ნების, სურვილის, ინტერესების შესაბამისად.

გამოვეყნოთ რამდენიმე საკითხი:

1. მონაწილეობს თუ არა საზოგადოება საზოგადოებრივი (საზოგადოებრივ-პოლიტიკური) საკითხების განხილვაში — ან სხვანაირად დავსვათ საკითხი: მიმდინარეობს თუ არა საერთოდ საზოგადოებრივი ცხოვრება — ანუ მიაჩნიათ თუ არა მოქალაქეებს საერთო (საზოგადო) მნიშვნელობის საკითხები თავისი კომპეტენციის (განხილვის) საგნად, ან კიდევ უფრო პირდაპირ: ფიქრობს (მსჯელობს) თუ არა საზოგადოება (მოქალაქეები) იმაზე, თუ როგორ (სწორად, სამართლიანად, კარგად) მიმდინარეობს მისი (საზოგადოების) ცხოვრება?

ასეთი ფიქრი და მსჯელობა შეიძლება დასრულდეს ორგვარად:

1. მხოლოდ ვითარების შეფასებით: პოზიტიური, ნეგატიური, ნეიტრალური, ნიჰილისტური. 2. შეფასებითა და მოქმედებით, რომელიც ორიენტირებული იქნება ვითარების გაუმჯობესებაზე (ცვლილებებზე).

1. საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე მსჯელობა შეიძლება მიმდინარეობდეს საზოგადოებრივი ქსელის ინსტიტუტებში (საზოგადოებრივი სფერო ფუნქციონირებს შესაბამისი ქსელის მეშვეობით), როგორცაა ასოციაცია-გაერთიანებები, პროფკავშირები, საგანმანათლებლო ქსელი (დანესებულებები), რელიგიური თემები, ზოგადად ადგილები, სადაც ინტერესები და ღირებულებები ორიენტირები ხდება განხილვის საგანი.

ასეთი ადგილები (ინსტიტუტები) საქართველოში არ არსებობს (მაგ. პროფკავშირები, რეალური ბიზნეს ან პროფესიული ასოციაციები,...), ან რომლებიც არსებობს (მაგ. საგანმანათლებლო დანესებულებები) დაწერილი და დაუნერეღი კანონების საფუძველზე გამოთიშულია ამ საქმიანობიდან — იგულისხმება ე.წ. დეპოლიტიზაციის მოთხოვნა, რომელმაც სინამდვილეში შეუძლებელი (ან თითქმის) გახადა საზოგადოებრივი სფეროს ფუნქციონირების ამ ერთ-ერთი უმთავრესი ინსტიტუტის (ადგილის) შესაბამისი მიზნით ამოქმედება, ხოლო ის ამოცანა კი, რომელსაც იგი უნდა მომსახურებოდა — დეპარტიზაცია, საზოგადოებაში ურთიერთდაპირისპირების (განსაკუთრებით მწვავე ფორმებით) გაქრობა (ან შესუსტება) — ვერ შეასრულა.

2. დავუშვათ, რომ საზოგადოება ახდენს რეფლექსიას — ანუ დაიწყოს ასეთი რეფლექსია (ანუ გახადა თავისი მსჯელობის საგნად საზოგადოებრივი ცხოვრება — ან დაიწყოს ამოქმედება საზოგადოებრივმა სფერომ!).

ამ მსჯელობამ ტრანსმისია უნდა განიცადოს, ანუ გახდეს პოლიტიკური ქმედების საგანი, უნდა მოხდეს ნაფიქრისა და ნამსჯელის რეალიზება ცხოვრებაში. რასაკვირველია ეს პერმანენტული პროცესია და არ სრულდება — ფიქრი, მსჯელობა და დისკუსია გრძელდება არა სხვა სფეროში (პოლიტიკურ სფეროში), არამედ ხდება ამ (პოლიტიკური) სფეროს ჩათრევა, ჩართვა დისკუსიაში, მსჯელობაში. იქმნება ერთიანი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური დისკურსი.

ასეთი ერთიანი დისკურსის შექმნის გარეშე საზოგადოებრივი სფერო ვერ ფუნქციონირებს — კვდება მოტივაცია.

ასეთი გადატანის (ტრანსმისიის) არხებად ჩვეულებრივ წარმოიდგინება პოლიტიკური პარტიები — პოლიტიკური ინსტიტუტი, რომელიც, ერთი მხრივ, დაკავშირებულია საზოგადოებასთან (იმპულსებს იღებს, ასახავს საზოგადოებრივ ინტერესებს, ასახავს საზოგადოებრივ დაყოფას და ა.შ.), ხოლო მეორე, მხრივ ადმინისტრაციასთან (ქმნის ადმინისტრაციას და ახორციელებს საზოგადოებრივ-პოლიტიკური დისკურსის შესაბამის ქმედებას ადმინისტრაციული ბერკეტების მეშვეობით).

შეუძლია თუ არა ამ ინსტიტუტს (პოლიტიკურ პარტიას) დღეს, თანამედროვე ეპოქაში ამ თავისი უმთავრესი დანიშნულების შესრულება საქართველოში? (თუმცა ეს ეჭვი მხოლოდ საქართველოს არ ეხება).

არგუმენტაცია, რომ ტრანსმისია ამგვარად უნდა განხორციელდეს, უპირატესად ეყრდნობოდა იმ თეორიას (დემოკრატიის თეორიას), რომელიც ასახავს სრულიად გარკვეული დროისა და ადგილის საზოგადოების ფუნქციონირების კანონზომიერებებს — ეს არის ძირითადად დასავლეთ ევროპა XIX ს-ის 70-იანი წლებიდან XX ს-ის 70-იან წლებამდე — ეს არის კლასობრივი საზოგადოებები, მასიური დემოკრატიები, სადაც პარტიები ახასიათებენ საზოგადოებრივ დაყოფას, მოქალაქეთა თვითიდენტიფიკაციას

(პროგრამულ-იდეოლოგიურ-პლატფორმულ თანხვედრასთან ერთად) განსაზღვრავდა პარტიის კავშირს საზოგადოებასთან, საზოგადოებრივი შეხედულებები ემთხვეოდა პარტიულ შეხედულებებს; პარლამენტი წარმომადგენდა ადგილს, სადაც სხვადასხვა შეხედულებებით (პარტიათა) შეჯახებისა და შეთანხმებების (სულ ერთია მაჟორიტარული, თუ კონსენსუსური) შედეგად ყალიბდებოდა ქმედებების პროგრამა (გადანწყვეტილებები), რომლებიც რეალიზდებოდა ადმინისტრაციების მიერ.

(ჩვენ სპეციალურად არ განვიხილავთ არასაპარლამენტო ვარიანტს — მაგალითად, ბოლშევიზმი, ფაშიზმი, სხვადასხვა ტიპის ავტორიტარიზმი, რამდენადაც ეს ვარიანტები თითქოს საბოლოოდ დაგმოიბილი და უარყოფილია).

თითოეული ზემოთ ჩამოთვლილი მახასიათებელი რომ განვიხილოთ, ვნახავთ, რომ ისინი არ შეესაბამებიან ჩვენი საზოგადოების რეალობებს (საზოგადოების დაყოფა არ არის კლასობრივი, ფრაგმენტულია, გრძელვადიანი იდენტურობების [იდეური, პლატფორმული...] ნაცვლად — იდენტურობები საკითხების მიმართ, შედეგად არაპლატფორმული პარტიები, საზოგადოებრივი შეხედულებები არ შეესაბამება პარტიებისას [ან, შეიძლება ითქვას არ არსებობს], და სხვ.).

მაგრამ, ვიდრე ანალიზი გაღრმავდებოდა, აუცილებელია ყურადღება შევაჩეროთ ორ ფენომენზე: წარმომადგენლობითობა და პასუხისმგებლობა.

თითქმის საყოველთაოდ გავრცელებული მცდარი აზრის საწინააღმდეგოდ უნდა ითქვას, რომ წარმომადგენლობითობა არ არის იდენტური დემოკრატიისა (მით უმეტეს მასობრივი დემოკრატიისა), და მეტიც, XVIII და XIX ს-ის დასაწყისში მოაზროვნეები (მათ შორის ამერიკის კონსტიტუციის შემოქმედნი) წარმომადგენლობითობას უპირისპირებდნენ დემოკრატიას. ჩვენ შეგვიძლია ავირჩიოთ მმართველები, რომლებიც არ იქნებიან ჩვენი წარმომადგენლები (ფუნქციურად, ფორმალურად, შინაარსობრივად).

იმ პერიოდში, რომელზეც ჩვენ ზემოთ ვლაპარაკობდით (პირობითად ვუნოდოთ “პარტიული დემოკრატიები” — ბ.მანინის მიხედვით) ეს ტერმინები (წარმომადგენლობითობა და დემოკრატია = მასობრივი) ერთმანეთს დაუკავშირდა, რაც განპირობებული იყო, როგორც ზემოთ ჩამოთვლილი, ასევე სხვა არგუმენტებით. წარმომადგენლობა დაუკავშირდა იდენტურობასა და ინტერესების თანხვედრას და მათი გატარებისათვის ზრუნვას (მოქმედებას). მაგრამ თუ ეს საფუძვლები არ არსებობს (როგორც ჩვენ ვფიქრობთ), მაშინ რას ნიშნავს წარმომადგენლობითობა და როგორ უნდა იქნეს იგი უზრუნველყოფილი.

მასიურ დემოკრატიებამდე წარმომადგენლობითობა გულისხმობდა შემდეგს: მოქალაქენი (ბევრად უფრო ცოტანი, ვიდრე მასიური დემოკრატიებისას) არჩევის ან შერჩევის გზით გამოყოფდნენ წარმომადგენლებს (მმართველებს), რომელნიც მოქმედებდნენ არა ამომრჩევლის (ან ჯგუფის) ინტერესების შესაბამისად (პარტიული დემოკრატიები — იდენტურობა, ინტერესები), არამედ საერთო საქმის თვალსაწიერადან — ეს არის რესპუბლიკანიზმი და არა დემოკრატია.

ამ შემთხვევაში არჩევანს განაპირობებს ნდობა — არა დაფუძნებული იდენტურობასა და თანხვედრაზე, როგორც “პარტიული დემოკრატიებისას”, არამედ — ნდობა დაფუძნებული არჩეულის მორალურ ღირებულებაზე, კეთილშობილებაზე.

ჩვენს შემთხვევაში არსებობს პოლიტიკური სისტემა, რომელიც მიესადაგება იმ ტიპის წარმომადგენლობით დემოკრატიას, რომელსაც, ჩვენ ვუნოდებთ “პარტიულ დემოკრატიებს”. მხედველობაში გვაქვს საარჩევნო სისტემა — ამომრჩეველი ხმას აძლევს პარტიას — 150-დან 100 ადგილი, ანუ 2/3 პარლამენტისა ასე ივსება.

თუ დავეთანხმებით ზემოთ გამოთქმულ მოსაზრებას, რომ ის საფუძველი, რომელიც უზრუნველყოფს საზოგადოებრივი სფეროს ფუნქციონირებას “პარტიული დემოკრატიის” პირობებში (იდენტურობა, საზოგადოების დაყოფა, საზ. შეხედულებისა და პარტ. შეხედულება-პლატფორმის თანხვედრა...) არ არსებობს ანუ სრულიად სხვაგვარია (არა-კლასობრივი, ფრაგმენტულ არაპლატფორმული...), უნდა ვაღიაროთ, რომ პოლიტიკური სისტემა (პარტიები და საარჩევნო სისტემა) არ არის მოწოდებული (აბსოლურად უნარს მოკლებულია) უზრუნველყოს ტრანსმისიაც და წარმომადგენლობითობაც.

მეტიც, პარლამენტის წევრთა წარმომადგენლობითობა თითქმის სრულიად ისპობა საარჩევნო სისტემის ერთი თავისებურების გამო, რომელიც უნიკალურია მთელ დღევანდელ ევროპაში, რომელიც სამშობლოა ე.წ. “პარტიული დემოკრატიებისა”. ეს არის ჩვენში დამკვიდრებული პროპორციული სისტემის ტიპი. საერთოდ პროპორციული სისტემა ადვილად დასანახია, რომ მიესადაგება “პარტიულ დემოკრატიას” და იგი უპირატესად სწორედ იმ ქვეყნებში დამკვიდრდა ისტორიულად, სადაც ძლიერები იყვნენ ე.წ. მასიური პარტიები (უმეტესწილად მემარცხენე — სოციალ-დემოკრატიები).

მაგრამ არც ერთ ქვეყანაში ევროპაში დღეისათვის არ არის სისტემა, რომლის მიხედვითაც ამომრჩეველი “ბრმად”, მხოლოდ პარტიასთან ასოცირების გამო ირჩევს “წარმომადგენლებს”, რომელნიც ქმნიან პარლამენტის 2/3-ს (ვერც ერთი ამომრჩეველი, რასაკვირველია, წარმოდგენილ 100-კაციან სიებს ვერ აღიქვამს და მასში წარმოდგენილ პიროვნებებს — ანუ თავის წარმომადგენლებს ირჩევს პრაქტიკულად “ბრმად”). ძირითადად, ყველგან, სხვაგან, სადაც პროპორციული არჩევნებია — არის მრავალმანდატიანი ოლქები — თითო ოლქში ჩვეულებრივ აირჩევა 5-დან 15-მდე დეპუტატი. გარდა ამისა, ხშირია პრეფერენცია. (რაც ნიშნავს იმას, რომ ამომრჩეველი თავის რიგითობას ანიჭებს ასარჩევ კანდიდატებს...).

აქედან ცხადია, რომ ანგარიშვალდებულებისა და პასუხისმგებლობის დონე უაღრესად დაბალია.

ყოველივე ამის შედეგად, საზოგადოებრივი სფეროსა და პოლიტიკური სფეროს დისკურსები აბსოლუტურად სხვადასხვაა, მთლიანად პარლამენტის წარმომადგენლობითობა და ანგარიშვალდებულება კი — უაღრესად დაბალი.

სავალდებულო საკითხავი ლიტერატურა:

1. Bernard Manin, *The Principles of Representative Government*, Cambridge University Press, 1997, ch.6, pp.193-235.
2. Yoram Barzel, *A Theory of the State, Economic Rights, Legal Rights, and the Scope of the State*, Cambridge, 2002, pp.198-266.
3. *Bringing the State Back in* ., Ed. by Peter B. Evans, Dietrich Rueschemeyer, Theda Skocpol., Cambridge, 2002, pp.3-39, 169-191,
4. Kenneth A. Shepsle, Mark S. Bonchek; *Analyzing Politics, Rationality, Behavior, and Institutions*, New York, 1997, pp.166-194 (თავი: Voting Methods and Electoral Systems)
5. Sartory, Giovanni., *Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*. London, Macmillan, 1994
6. Poggi, Gianfranco, *The Development of the Modern State. A Sociological Introduction*. Stanford University Press, 1978, pp.117-152

დამატებითი საკითხავი ლიტერატურა:

1. Kenneth A. Shepsle, Mark S. Bonchek, *Analyzing Politics: Rationality, Behavior, and Institutions*, New York, 1997, pp. 166-196.
2. Kenneth A. Shepsle, Mark S. Bonchek, *Analyzing Politics: Rationality, Behavior, and Institutions*, New York, 1997, pp. 299-312.
3. Donald L Horowitz, *Constitutional Design: An Oxymoron?* — “Designing Democratic Institutions”, Ed. by Ian Shapiro and Stephen Macedo, New York University Press, New York and London, 2000, pp. 253-284.
4. Philip Petit, *Democracy, Electoral and Contestatory*, — “Designing Democratic Institutions”, Ed. by Ian Shapiro and Stephen Macedo, New York University Press, New York and London, 2000, pp.105-146.
5. Stephan Haggard and Mathew D. McCubbins, *Introduction: Political Institutions and the Determinants of Public Policy*, — “Presidents, Parliaments, and Policy”, Ed. by Stephan Haggard, Mathew McCubbins, University of Cambridge, 2001, pp. 1-20
6. Gallagher, Michael, Michael Laver, and Peter Mair, *Representative Government in Modern Europe*. 3rd ed., London, McGraw Hill.
7. Powell, G. Bingham, Jr. “Constitutional Design and Citizen Electoral Control,” *Journal of Theoretical Politics*, 1989, 1 (2), pp.107-130.
8. Ainsworth, S. Representation and Institutional Stability *Journal of Theoretical Politics*, 1997, 9(2), pp.147-165.
9. Holmes, Stephen, “Pre-commitment and the Paradox of Democracy”, in: Jon Elster and Ruth Slagstad, eds., *Constitutionalism and Democracy*, New York, Cambridge University Press, 1988.
10. Jon Elster, *Ways of constitution-making*, in: *Democracy’s Victory and Crisis*, ed. by Axel Hadenius, Cambridge University Press, 1997

IV კვირა

პოლიტიკური ინსტიტუტები გარდამავალ საზოგადოებებში: ინსტიტუტთა ცვლილებები

შესავალი

საზოგადოების განვითარებისა (და ტრანსფორმაციის) სტრატეგიებში შეიძლება გამოიყოს მიმართულებები, რომლებიც ერთმანეთთან კონფლიქტურ დამოკიდებულებაში არიან. ერთი ასეთი კონფლიქტი გამოვლინდება შეჯახებაში, ერთი მხრივ, კონსტრუქტივისტული მიმართულებისა (მიდგომისა), რომელიც იგებს (ხსნის, აღიქვამს) პოლიტიკას, განსაკუთრებით დემოკრატიულს, როგორც პროცესს საზოგადოების გარდაქმნისა (გადანაწილისა, რეკონსტრუირებისა), ხოლო, მეორე მხრივ, “ღრმად კონსერვატული” (პირობითად) მიდგომისა, რომელიც იღებს საზოგადოებას ისეთს, როგორიც ის არის, მის რეალურად არსებულ ფორმებში.

მეორე კონფლიქტად შეიძლება წარმოვიდგინოთ კონფლიქტი ზღვრულად განზოგადებული, შემაჯამებელი ნიმუშისადმი (მოდელისადმი) — ხშირად უტოპიურის ან მითურის (თემურის) — მისწრაფებასა, რაც წარმოგვიდგენს (იგებს) პოლიტიკას ხისტად (უაღრესად მკაცრად) კონსტრუქტივისტულად, და პლურალისტურ პოზიციას შორის. პლურალიზმი (ან პლურალისტული მიდგომა) არ უარყოფს აუცილებლობით კონსტრუქტივისტულ მიდგომას პოლიტიკისადმი, მაგრამ ის მოითხოვს (ან: იწვევს შედეგად) ცხოვრების ორგანიზების მოდელების მრავალგვარობის აღიარებას, რაც უზრუნველყოფს შესაბამისად ამ მოდელების ჩარჩოებშივე არსებული და განვითარებადი ტრადიციებისა და საზოგადოებრივი ინტერესების გაგებისა და ინტერპრეტაციის მრავალგვარობის აღიარებასაც.

ეს კონფლიქტი არსებითი აღმოჩნდა პოსტკომინისტური ტრანსფორმაციისთვისაც.

როგორ იცვლებიან ინსტიტუტები

ჩვენს გარშემო მუდმივად ხდება ცვლილებები, რომლებიც ჩვენზე (ჩვენს ცხოვრებაზე) ზემოქმედებს — იცვლება ჩვენი გარემომცველი რეალობა. ეს ცვლილებები ჩვენგან დამოუკიდებელია, არ არის ცალკეული ინდივიდის რაციონალური მიზანმიმართული ქმედების და სურვილის შედეგი — იგი უამრავი, როგორც ერთი, ასევე სხვადასხვა ვექტორებით წარმართული ქმედებისა და სურვილის შედეგია: მიზნისა და შედეგის სრული შესაბამისობა პრაქტიკულად მიუღწეველია, თუ არ წარმოვიდგენთ აბსოლუტურად მონისტურ, ტოტალიტარულ, გაქვავებულ და იზოლირებულ სამყაროს (არა მხოლოდ საზოგადოებას, არამედ მის გარემომცველ ბუნებასაც), ან აბსოლუტის (ღმერთის) ქმედებას...

ეს ცვლილებები არ იწვევს მაშინვე და ავტომატურად შესაბამისად ცვლილებებს ჩვენს განწყობებში, მისწრაფებებში, მიზნებში, ნორმებში, ღირებულებებში.

მაგრამ ეს ცვლილებები აუცილებლად მოახდენს ზემოქმედებას ჩვენზე, ჩვენს ცხოვრებაზე და აუცილებლად გამოიწვევს მის (ცხოვრების) ცვლილებას შემდგომში.

თუ სოციალური წესრიგის ზემოთ მოტანილ სქემას მივუბრუნდებით, წარმოვიდგინოთ, როგორი იქნება გარე ცვლილებების მასზე ზეგავლენა.

ცვლილება თავისთავად აუცილებლად შეეხება არაფორმალურ ინსტიტუტებს, ნორმებს და ღირებულებებს. თავისთავად, ცვლილება აუცილებლობით არ შეეხება ფორმალურ ინსტიტუტებს — ანუ ისინი ფორმალურად არ შეიცვლებიან, მაგრამ ფუნქციონალურად განიცდიან ცვლილებას, როგორც შემადგენელი (ნაწილი) არაფორმალური ინსტიტუტებისა.

მაგრამ ისინი (ფორმალური ინსტიტუტები) ექვემდებარებიან რაციონალურ და გამიზნულ ცვლილებებს, მაშინ, როდესაც სხვა სამი შემადგენელი ჩვენი სოციალური წესრიგის სქემისა ამგვარ (პირდაპირ) ჩარევას არ ექვემდებარება. მაგრამ, ფორმალური ინსტიტუტების შეცვლის მეშვეობით, ჩვენ შეგვიძლია შევიტანოთ მათშიც (არაფორმ. ინსტიტ., ნორმ. ღირებ.) ცვლილებები (იხ. ზემოთ); (ამავე დროს, რომ ეს სამი შემადგენელი მაინც განიცდის ცვლილებებს გარე ცვლილებების ზემოქმედების შედეგად).

წარმოვიდგინოთ, როგორ შეიძლება ეს განხორციელდეს:

ვარიანტი I —

- ცალკეულ ინდივიდს ეცვლება ღირებულებები — თავისთავად (ან/გარე ცვლილებების შედეგად)

- ნორმების ცვლილება გამოიხატება იმით, რომ ისინი კარგავენ ძალას (აკლებათ ძალა) — ვიდრე ახალი არაფორმალური ინსტიტუტები არ ფორმირდება. ნორმები ვერ იღებენ მეტ-ნაკლებად მკაფიო და სტაბილურ სახეს, რომლის გარეშეც მათი ფუნქციონირება იზღუდება. ნორმების ამგვარი ტიპი (არასტაბილური, არამკაფიო) ხელს უშლის ღირებულებების გამკაფიოებასა და გასტაბილურებას.

- არაფორმალური ინსტიტუტები, ისევე, როგორც ნორმები კარგავენ ძალას, ვერ იღებს მკაფიო და სტაბილურ სახეს, სრულიად შორდება ფორმალურ ინსტიტუტებს, მცირდება მათი ეფექტურობა, იზრდება ტრანსაქციური ხარჯები. მათი სტაბილურობის ზრდა ურთიერთდამოკიდებულებაში იმყოფება ნორმების სტაბილურობის ზრდასთან, რაც ასეთსავე მიმართებაშია თავისთავად ღირებულებების გასტაბილურებასთან.

მაგრამ, საბოლოო ჯამში, თანდათან იცვლება ნორმებიც და არაფორმალური ინსტიტუტებიც, მაგრამ ეს ხდება ნელა, შეიძლება არაეფექტურად და არარაციონალურად, იზრდება გაურკვევლობა და იზღუდება თავისუფლება.

ვიღებთ შემდეგ დებულებათა მწკრივს:

1. თუ ღირებულებები არ შეიცვალა, ნორმები არ შეიცვლება! თუ ნორმები არ შეიცვალა, არაფორმალური ინსტიტუტები არ შეიცვლება!
 2. თუ არაფორმალური ინსტიტუტები მყარი (სტაბილური) არ არის, ნორმები არ მყარდება.
თუ ნორმები მყარი (სტაბილური) არ არის, არაფორმალური ინსტიტუტები არ მყარდება
თუ ნორმები და არაფორმალური ინსტიტუტები მყარი (სტაბილური) არ არის, ღირებულებები არ მყარდება;
 3. ფორმალური ინსტიტუტების ეფექტურობა მუდმივად ეცემა ასეთ ვითარებაში
1. — ამგვარი არასტაბილურობის პირობებში ტრანსაქციური დანახარჯები მუდმივად მიისწრაფის ზრდისაკენ!
 2. — ქმედებათა ეფექტი მიისწრაფის შემცირებისკენ
 3. — სოციალური წესრიგი პრაქტიკულად იღებს უწესრიგობის სახეს (ანარქიული საზოგადოება?)!
 4. — იზღუდება ქმედების თავისუფლება.

ამგვარი გაურკვევლობის, არასტაბილურობისა და არასიმყარის შემცირება შესაძლებელია ფორმალურ ინსტიტუტებში ცვლილებების შეტანით, ცვლილებებისა, რომლებსაც აქვთ ბმა კავშირი რეალობაში მომხდარ ცვლილებებთან. ასეთი ფორმალური ინსტიტუციური ცვლილებები შესაძლოა, გაამყარებს ერთ ნაწილს (ალბათ) ღირებულებრივი და ნორმატიული, და შესაბამისად, არაფორმალური ინსტიტუციონალური ცვლილებებისა, და შეასუსტებს მეორე ნაწილს (მხარს დაუჭერს ცვლილებების ზოგიერთ ტენდენციას, და შეენიანააღმდეგება სხვას).

რატომ არ შეიძლება გააძლიეროს ყველა ტენდენცია ერთად (მთლიანად)?

1. თუ ცვლილებები მუდმივია (პერმანენტულია), ნებისმიერი დამკვიდრებული ფორმალური ინსტიტუტი, თუნდაც გარკვეული დროით მაინც, შეენიანააღმდეგება ახალ ცვლილებას. ტემპი ფორმალური ინსტიტუციური ცვლილებებისა ვერ დაემთხვევა — ჩამორჩება — რეალობის ცვლილებათა ტემპს.
2. ღირებულებრივი ცვლილებები საზოგადოებაში (რომლებიც გამოწვეულია რეალობის ცვლილებებით), შეუძლებელია იყოს სრულად ერთნაირი და ერთი ვექტორისკენ მიმართული, საზოგადოების სრული ერთგვაროვნების შეუძლებლობის გამო.

აქედან გამომდინარე, ნებისმიერი ახალი ფორმალური ინსტიტუტის რეალური დამკვიდრება და ადეკვატური ფუნქციონირება გამოიწვევს არაფორმალური ინსტიტუტის (ინსტიტუტების), რომელიც მასთან შეხებაში აღმოჩნდება, მოდიფიცირებას, გარკვეული ნორმებისა და ღირებულებების გამყარებას, ხოლო სხვების (ზოგის) შესუსტებას.

მაგრამ, ყველა ფორმალური ინსტიტუტის შემოღება შეიძლება არ დასრულდეს მისი რეალური დამკვიდრებითა და ადეკვატური ფუნქციონირებით:

— ფორმალური ინსტიტუტის შემოღებიდან ნორმებისა და ღირებულებების ცვლილებებამდე ყველა შემთხვევაში არსებობს დროის მონაკვეთი, რომლის ხანგრძლივობა მრავალ ფაქტორზე შეიძლება იყოს დამოკიდებული. მაგ.: ინფორმაციის გავრცელება და დისკუსიის წარმართვა შემოღებამდე (შეჩვევა); შემოღებიდანვე ეფექტური და ადეკვატური განხორციელება ძალის (მთავრობის, მოხელეების...) მეშვეობით (ძალა); აშკარა სარგებლიანობა აქტორებისათვის (უტილიტარულობა); მომავალი აქტორების აქტიური მონაწილეობა ინსტიტუტის განსაზღვრაში; მისი სიახლოვე/სიმორე ადრინდელ ინსტიტუტთან; ტრანსაქციური ხარჯების სიმცირე/მეტობა, და სხვა.

პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაცია და ინსტიტუციონალური გამოწვევა

ახალი დემოკრატიებისათვის დამახასიათებელია თითქმის ტოტალური არარსებობა ექსპერიმენტირებისა ახალ ინსტიტუტთა ფორმირებისას. ისინი (ახალი დემოკრატიები) უპირატესად ორიენტირებულნი არიან მიზანძაზე იმისა, რაც ჩვეულებრივ განიხილება როგორც დემოკრატიული ნორმა, რომლის ეფექტურობა და ვარგისიანობა თითქოსდა დადასტურებულია დასავლური გამოცდილებით. ხშირ შემთხვევაში ასეთებად (ასეთ ნორმებად, ან ნორმატიულ მოდელებად) მიიჩნევა თანამედროვე დასავლური დემოკრატიების რუტინული პრაქტიკა, რომელიც (ასევე ხშირად) თავად იმყოფება მწვავე კრიზისის (დაცემის) პირობებში (მდგომარეობაში). დასავლურ ნიმუშთა კოპირების კონფორმისტული განწყობის პირობებში ახალი დემოკრატიები, უკეთეს შემთხვევაში, შეიძლება ჩამოყალიბდნენ, როგორც მხოლოდ დასავლური ინსტიტუტების არასრულფასოვანი იმიტაციები (შდრ. ორიგინალი და კოპიო მხატვრობაში).

სინამდვილეში, რასაკვირველია საქმე გვაქვს ბევრად უფრო რთულ ვითარებასთან. დემოკრატიული ინსტიტუტების ეფექტურობის დადასტურება საკმაოდ რთული პირობლემაა, როგორც თეორიული, ასევე პრაქტიკული თვალსაზრისით. არ შეიძლება წინასწარ და თავისთავად ეფექტურად იქნეს მიჩნეული ინსტიტუტი. ინსტიტუტებმა უნდა დაადასტურონ თავისი ეფექტურობა და უნარი საზოგადოების წინაშე მდგომი პრობლემის (გამოწვევის) გადაწყვეტისა; მხოლოდ ამის შემდეგ იღებენ ისინი მასიური ჯგუფების მხარდაჭერას, საზოგადოებრივ აღიარებასა და ლეგიტიმურობას, რაც აუცილებელ პირობას წარმოადგენს მათი კონსოლიდირებისა და რამდენადმე გრძელვადიანი ფუნქციონირებისათვის (რაც ურთიერთგანპირობებულობის მიმართებაში იმყოფება ლეგიტიმურობასა და ეფექტურობასთან). ინსტიტუტთა ფორმირებისა და ტრანსფორმირების ისტორიული გამოცდილება ადასტურებს, რომ ამ უაღრესად რთული გზის გამარტივება პრაქტიკულად (დიდწილად თეორიულადაც) შეუძლებელია.

პოსტკომუნისტური დემოკრატიები დგანან სპეციფიური ამოცანებისა და გამოწვევების წინაშე, რომლებიც რადიკალურად განსხვავდება შესაბამისი დასავლური ისტორიულად არსებული ამოცანებისგან. როგორც ვნახეთ, ინსტიტუციონალური მშენებლობა შესაძლებელია განხორციელდეს მხოლოდ ისტორიული ტრადიციების, კულტურისა და თანამედროვე გამოწვევების გათვალისწინებით, რაც ყველა განსხვავებული კონფიგურაციისას განსხვავებულ შედეგებამდე მიგვიყვანს.

მხოლოდ და სწორედ ამგვარი შემოქმედებითი ქმედებების (რაციონალიზმის, კულტურის, ისტორიისა და თანამედროვე ამოცანათა სინთეზის საფუძველზე — როგორც პრაქტიკის, ასევე რეფლექსიის) საფუძველზე იქმნებოდნენ და ტრანსფორმირდებოდნენ ინსტიტუტები თავად დასავლურ დემოკრატიებშიც.

ეფექტური ბაზრები (როგორც ეკონომიკური, ასევე პოლიტიკური) წარმოიქმნება ინსტიტუტთა ფუნქციონირების გამოისობით (შედეგად), რომელნიც უზრუნველყოფენ ტრანსაქციურ და კონტრაქტის შედგენის დანახარჯთა შემცირებას დროის გარკვეულ (განსაზღვრულ) მომენტში. მაგრამ ჩვენ გვაინტერესებს ამგვარი მახასიათებლების მქონე ბაზრები არა რომელიმე ცალკეულ მომენტში, არამედ ჩვენ გვსურს, რომ ბაზართა (პოლიტიკურ, ეკონომიკურ) ეფექტურობა არსებობდეს დროში მუდმივად. ამისათვის აუცილებელია ინსტიტუტები, რომლებიც უზრუნველყოფდნენ პოლიტიკურ და ეკო-

ნომიკურ მოქნილობას ახალი პირობებისა და შესაძლებლობებისადმი ადაპტაციისათვის. ასეთმა ადაპტურად (ადაპტაციის თვალსაზრისით) ეფექტურმა ინსტიტუტებმა უნდა უზრუნველყონ სტიმულები (გააჩინონ ისინი) სწავლებისა და ცოდნისადმი, ინოვაციებისადმი, გაააქტიურონ აგენტები (ეკონომიკური, პოლიტიკური), რომელნიც მიდრეკილნი არიან რისკისა და ინოვაციებისაკენ. განუსაზღვრელობისა და ინფორმაციის არასრულყოფილების სამყაროში არავინ იცის სწორი (მართებული) გადაწყვეტა პრობლემისა, რომელსაც ჩვენ ვიხილავთ (იხ. ჰაიეკი). ამდენად, ინსტიტუტებმა ხელი უნდა შეუწყონ (მხარი დაუჭირონ) სიახლეებს (ახალს), და ამავე დროს გაასწორონ (შეასწორონ, გამოასწორონ) შეცდომები. აქედან ლოგიკურად გამომდინარეობს დასკვნა, რომ აუცილებელია გადაწყვეტილებათა მიღება დეცენტრალიზებულად. ეს შესაძლებლობას მისცემს საზოგადოებას განიხილოს და გამოიკვლიოს (შეისწავლოს) გადაწყვეტის ალტერნატიული შესაძლებლობები და აირჩიოს საუკეთესო. ასევე ქმნის უკეთეს შესაძლებლობას გათვალისწინებულ იქნეს წარსული შეცდომები და ვისწავლოთ მათზე (შეცდომებზე). ამგვარად, ინსტიტუტებმა არა მარტო უნდა შეამცირონ დანახარჯები საკუთრების უფლებათა სპეციფიკაციისა, აგრეთვე დანახარჯები საკუთრების უფლებათა სპეციფიკაციისა, აგრეთვე დანახარჯები სხვადასხვა კანონთა (გადაწყვეტილებათა) მიღებისა (შედგენისა) და რეალიზებისა, არამედ ხელი შეუწყონ გადაწყვეტილებათა დეცენტრალიზებულ მიღებას და კონკურენტულ ბაზართა ეფექტურობას.

მთავარი პრობლემა მდგომარეობდა პოლიტიკური ეკონომიის არასაკმარისად და არალრმად გაგებაში. ჯერჯერობით არ არის ნათელი, როგორ უნდა შეიქმნას ეფექტური პოლიტიკური ბაზრები. ისინი (ეს ბაზრები) მოითხოვს არა მხოლოდ ფორმალური წესების კრებულს, არამედ დამატებით ნორმებს, რომელნიც მხარს დაუჭერენ (ხელს შეუწყობენ, გაამყარებენ, განამტკიცებენ) მათ (ამ წესებს), და, აგრეთვე, მართვისა და კონტროლის მექანიზმებს.

ეს ყველაფერი არ არსებობდა პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში, რამაც შედეგად მიგვიყვანა მაღალ ტრანსაქციურ დანახარჯებთან, საკუთრების უფლებების არასრულ სპეციფიკაციასთან და ეკონომიკური პროცესების მცირე ჯგუფების (კლანური, მაფიოზური) მიერ რეგულირებასთან.

არსებითად, შეიძლება ითქვას, რომ ჯერ არ არსებობს შესაბამისი (გამოსადეგი) თეორიული მოდელები მესამე სამყაროს ქვეყნებისა და გარდამავალი (ტრანსფორმირებადი პოსტსაბჭოთა) ეკონომიკებისათვის (ეკონომიკური და პოლიტიკური სისტემებისათვის). არსებულ თეორიებში დამაკავშირებელი რგოლი ეკონომიკასა და პოლიტიკას შორის ჯერ კიდევ არის (იმყოფება) პრიმიტიულ დონეზე, და მისი განვითარება უაღრესად აუცილებელია, თუ გვინდა მიზნების შესაბამისი პოლიტიკის განხორციელება.

სავალდებულო საკითხავი ლიტერატურა:

1. Power, Timothy J. and Mark J. Gasiorowski, "Institutional Design and Democratic Consolidation in the Third World," *Comparative Political Studies*, 1997, 30, pp. 123-155.
2. Lijphart, Arend, and Carlos H. Waisman, "Institutional Design and Democratization", in: *Institutional Design in New Democracies*, eds. Arend Lijphart and Carlos H. Waisman, Boulder, CO: Westview Press, 1996, pp/ 1-11.
3. Claus Offe, "Designing Institutions in Eastern European Transitions", in: Goodin R., (ed.) *The Theory of Institutional Design*, CUP, 1990.
4. *Building Democracy in Georgia*, Discussion papers series, International IDEA, 2003
5. მ. მუსხელიშვილი. *დემოკრატია როგორც კომუნიზმი: მეთოდოლოგიური შეზღუდვები დემოკრატიზაციის შესწავლასა და დემოკრატიზაციის პრაქტიკულ განხორციელებაში*. "ეპოქა", N 3, საზოგადოების კვლევის ცენტრი, 2003
6. Wolfgang Gaul, *Designing and adopting constitution in Georgia*, IRIS, 2002
7. Г.Жоржоллиани, *Демократические изменения и стремление к формированию наций-государств в Закавказье. материалы конференции*, Тбилиси, 1998
8. (Дуглас Норт, *Вклад неоинституционализма в понимание проблем переходной экономики*. _ <http://www.wider.unu.edu>)

დამატებითი საკითხავი ლიტერატურა:

1. J. J.Linz, A. Stepan. *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America and Post-Communist Europe*. The John Hopkins University Press, 1996
2. Guillermo A O'Donnell, *Democracy, Law and Comparative Politics, Studies in Comparative International Development*, New Brunswick, Spring 2001
3. M.Muskhelishvili *The Avant-garde of "Democratization"*. in: "Public Image of Non-governmental organizations in Georgia", Discussion Series, 2(8) CIPDD, CAP, Tbilisi, 2003
4. Th.Hnaf, Gh.Nodia. *Georgia - Lurching to Democracy. From Agnostic Tolerance to Pious Jacobinism: Societal Change and People's Reactions*. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2000

1. Brooke A. Ackerly, *Designing Democratic Institutions: Political or Economic?* _ “Designing Democratic Institutions”, Ed. by Ian Shapiro and Stephen Macedo, New York University Press, New York and London, 2000.
2. Ainsworth, S. Representation and Institutional Stability *Journal of Theoretical Politics*, 1997, 9(2).
3. Yoram Barzel, *A Theory of the State, Economic Rights, Legal Rights, and the Scope of the State*, Cambridge, 2002.
4. Blais, Andre and Louis Masicote, “Electoral Systems” (Chapter 2), in: Laurence Le Duc, Richard G. Niemi, and Pippa Norris, eds., *Comparing Democracies: Elections and Voting in Comparative Perspective.*, London, Sage, 1996.
5. *Building Democracy in Georgia*, Discussion papers series, International IDEA, 2003
6. Dalton, Russell J. and Martin Wattenberg, Ed, *Parties without Partisans*. New York, Oxford University Press, 2001.
7. Russell J. Dalton and Martin P. Wattenberg, *Unthinkable Democracy: Political Change in Advanced Industrial Democracies* _ “Parties without Partisans. Political Change in Advanced Industrial Democracies”. Ed. by Russell J. Dalton and Martin P. Wattenberg, Oxford University Press, 2002.
8. Russell J. Dalton and Martin P. Wattenberg, *Political Change and the Democratic Process*, _ “Parties without Partisans. Political Change in Advanced Industrial Democracies”. Ed. by Russell J. Dalton and Martin P. Wattenberg, Oxford University Press, 2002.
9. Downs, Anthony., “The Statics and Dynamics of Party Ideologies”, _ in his: *An Economic Theory of Democracy.*, Harper Collins Publisher, 1957.
10. John Druzek, “The Informal Logic of Institutional Design”, in: Goodin R., (ed.) *The Theory of Institutional Design*, CUP, 1990.
11. Duverger, Maurice, *Political parties. Their organization and Activity in the Modern State*, London, Methuen, 1964. ch.1-2
12. Elias, Khalil, “Organizations vs. Institutions”, *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 1995.
13. Jon Elster, *Ways of constitution-making*, in: *Democracy’s Victory and Crisis*, ed. by Axel Hadenius, Cambridge University Press, 1997
14. *Bringing the State Back in .*, Ed. by Peter B. Evans, Dietrich Rueschemeyer, Theda Skocpol., Cambridge, 2002
15. Gallagher, Michael, Michael Laver, and Peter Mair, *Representative Government in Modern Europe*. 3rd ed., London, McGraw Hill.
16. Wolfgang Gaul, *Designing and adopting constitution in Georgia*, IRIS, 2002
17. Rachel Gibson and Robert Harmel _ *Party Families and Democratic Performance: Extraparliamentary versus Parliamentary Group Power* _ “Parties and Democracy”. Ed. By Richard Hofferbert, Blackwell Publishes, Oxford, 1998.
18. Robert E. Goodin, “Institutions and their Design”, in: Robert Goodin (ed.) *The Theory of Institutional Design*, Cambridge University Press, 1990.
19. Stephan Haggard and Mathew D. McCubbins, *Introduction: Political Institutions and the Determinants of Public Policy*, _ “Presidents, Parliaments, and Policy”, Ed. by Stephan Haggard, Mathew McCubbins, University of Cambridge, 2001
20. Russell Hardin, *Institutional Morality*”, in: Goodin R., (ed.), *The Theory of Institutional Design*, CUP, 1990.
21. Th. Hnaf, Gh. Nodia. *Georgia - Lurching to Democracy. From Agnostic Tolerance to Pious Jacobinism: Societal Change and People’s Reactions*. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2000
22. Richard Hofferbert, *Introduction: Party Structure and Party Performance in New and Old Democracies* _ “Parties and Democracy”. Ed. By Richard Hofferbert, Blackwell Publishes, Oxford, 1998.
23. Holmes, Stephen, “Pre-commitment and the Paradox of Democracy”, in: Jon Elster and Ruth Slagstad, eds., *Constitutionalism and Democracy*, New York, Cambridge University Press, 1988.

24. Donald L Horowitz, *Constitutional Design: An Oxymoron?* _ “Designing Democratic Institutions”, Ed. by Ian Shapiro and Stephen Macedo, New York University Press, New York and London, 2000.
25. Kenneth Janda and Tyler Colman. *Effects of Party Organization on Performance during the “Golden Age” of Parties* _ “Parties and Democracy”. Ed. By Richard Hofferbert, Blackwell Publishes, Oxford, 1998.
26. J. J.Linz, A. Stepan. *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America and Post-Communist Europe*. The John Hopkins University Press, 1996
27. Arend Lijphart, *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in 36 Countries*, 1999.
28. Lijphart, Arend., *Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945-1990.*, Oxford, Oxford University Press, 1994,
29. Lijphart, Arend, *Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945-1990*, Oxford, OUP.
30. Lijphart, Arend, and Carlos H. Waisman, “Institutional Design and Democratization”, in: *Institutional Design in New Democracies*, eds. Arend Lijphart and Carlos H. Waisman, Boulder, CO: Westview Press, 1996.
31. Scott Mainwaring, “Party systems in the Third Wave, in: Larry Diamond and Marc Plattner, eds. *The Global Divergence of Democracy*, Johns Hopkins, 2001.
32. Bernard Manin, Adam Przeworski; and Susan Stokes, “Elections and Representation” in: Adam Przeworski, Susan C. Stokes and Bernard Manin, eds., “*Democracy, Accountability, and Representation*,” Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
33. Bernard Manin, *The Principles of Representative Government*, Cambridge University Press, 1997
34. March, James, Olsen, Johan P., *Rediscovering Institutions*. New York, Free Press, 1989.
35. Migdal, Joel S. *Studying the State*. in: Lilbach, Mark Irving; Zuckerman, Alan S.; eds. *Comparative Politics, Rationality, Culture and Structure*. New York, CUP, 1997.
36. Joel Migdal, *Strong Societies and Weak States.*, Princeton University press, 1988.
37. Mueller, Dennis C. *Constitutional Democracy*, Oxford, Oxford University Press, 1996.
38. Pippa Norris, *Institutions Matter: Electoral rules and Voting Choices*. New book with draft chapters available at www.pippanorris.com
39. North, Douglass C, *Institutions, Institutional Change, and Economic performance*, Cambridge, CUP, 1990
40. North, Douglass C, *Institutions, Institutional Change, and Economic performance*, Cambridge, CUP, 1990
41. Guillermo A O'Donnell, *Democracy, Law and Comparative Politics*, Studies in Comparative International Development, New Brunswick, Spring 2001
42. C. Offe, *Political Economy: sociological aspects*. in: *A New Handbook of Political Science*, ed. by Robert E. Goodin, Hans-Dieter Klingemann, Oxford University Press, 1996
43. Claus Offe, “Designing Institutions in Eastern European Transitions”, in: Goodin R., (ed.) *The Theory of Institutional Design*, CUP, 1990.
44. David M. Olson, *Party Formation and Party System Consolidation in the New Democracies of Central Europe* _ “Parties and Democracy”. Ed. By Richard Hofferbert, Blackwell Publishes, Oxford, 1998.
45. Mancur Olson, *Dictatorship, Democracy and Development*, *American Political Science Review*, 87(3) September 1993
46. Ostrom, Elinor, *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*, 1990.
47. Peters, B.Guy “Political Institution, Old and New” in: Robert E. Goodin and Hans Dieter Klingemann, eds, *A New Handbook of Political Science*, Oxford, Oxford University Press, 1996.
48. B.Guy Peters, *Institutional Theory in Political Science. The “New Institutionalism”*, Lond., 2001.
49. Philip Petit, *Democracy, Electoral and Contestatory*, _ “Designing Democratic Institutions”, Ed. by Ian Shapiro and Stephen Macedo, New York University Press, New York and London, 2000.
50. Poggi, Gianfranco, *The Development of the Modern State. A Sociological Introduction*. Stanford University Press, 1978.
51. Powell, G.Bingham, Jr. “Constitutional Design and Citizen Electoral Control,” *Journal of Theoretical Politics*, 1989, 1 (2).
52. Powell, Jr. G.Bingham, *Elections as Instruments of Democracy*, Yale University Press. 2000.

53. Power, Timothy J. and Mark J. Gasiorowski, "Institutional Design and Democratic Consolidation in the Third World," *Comparative Political Studies*, 1997.
54. Adam Przeworski, Mike Alvarez, Jose Antonio Cheibub and Fernando Limongi. *Democracy and Development: Political Regimes and Economic Performance in the World, 1950 -1990*; 2000
55. Sartory, Giovanni, *Parties and Party System: A Framework for Analysis*, vol.1, CUP (Chapt.1-4).
56. Sartory, Giovanni, *Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*. London, Macmillan, 1994
57. Susan E. Scarrow, *Parties without members? Party Organization in a Changing Electoral Environment*. - "Parties without Partisans. Political Change in Advanced Industrial Democracies". Ed. by Russell J. Dalton and Martin P. Wattenberg, Oxford University Press, 2002.
58. Schmitt, Hermann and Suren Holmberg., "Political Parties in Decline?" in: *Citizens and the State*, eds. H-D. Klingemann and D.Fuchs, New York, Oxford University Press, 1995.
59. Itai Sened, *The Political Institution of Private Property*, 1997.
60. Itai Sened, *On the Social Contract. Caucasus US context*, Issue 1, Tbilisi, 2003
61. Shepsle, Kenneth, "Studying Institutions: Some Lessons from the Rational Choice Approach," *Journal of Theoretical Politics*, 1989, 1 (2).
62. Ken Shepsle, "political Deals in Institutional Settings", in: Goodin, R., (ed.) *The Theory of Institutional Design*, CUP, 1990.
63. Kenneth A. Shepsle, Mark S. Bonchek, *Analyzing Politics: Rationality, Behavior, and Institutions*, New York, 1997.
64. Kenneth A. Shepsle, Mark S. Bonchek; *Analyzing Politics, Rationality, Behavior, and Institutions*, New York, 1997, pp.166-194 (თავი: Voting Methods and Electoral Systems)
65. Kenneth A. Shepsle, Mark S. Bonchek, *Analyzing Politics: Rationality, Behavior, and Institutions*, New York, 1997, pp. 166-196.
66. Kenneth A. Shepsle, Mark S. Bonchek, *Analyzing Politics: Rationality, Behavior, and Institutions*, New York, 1997, pp. 299-312.
67. Schmitt, Hermann and Suren Holmberg., "Political Parties in Decline?" in: *Citizens and the State*, eds. H-D. Klingemann and D.Fuchs, New York, Oxford University Press, 1995.
68. Skocpol, Theda., "Bringing the State Back in: Strategy in Current Research." in: Evans, P.; Rueschenmeyer, D.; Skocpol, T., eds. *Bringing the State Back in.*, Cambridge, CHP, 1985.
69. Karol Soltan, *Institutions as Products of Politics*, _ "Institutions and Social Order", Eds. Karol Soltan, Eric M. Uslaner, Virginia Haufler; University of Michigan, 1998.
70. H. de Soto, *The Mystery of Capital*, Basic Books, 2000
71. Stephan, Alfred and Cindy Skach, "Constitutional Frameworks and Democratic Consolidation", *World Politics*, 1993.
72. Gabor Toka, *Party Appeals and Voter Loyalty in New Democracies* _ "Parties and Democracy". Ed. By Richard Hofferbert, Blackwell Publishes, Oxford, 1998.
73. Tsebelis, George., *Veto Players: Foundation of Political Analysis*. Princeton, Princeton University Pres.
74. Weingast, Barry R., "The Economic Role of Political Institutions: Market-Preserving Federalism and Economic Development", *Journal of Law, Economics and Organization*, 1995.
75. გ. ჟორჯოლიანი. დემოკრატიზაცია: საზოგადოებები გარდამავალ პერიოდებში — დემოკრატიზაცია თანამედროვე მსოფლიოში (მ. მუსხელიშვილისა და თ. ბერეკაშვილის თანაავტორობით) სახელმძღვანელო, თბილისი, 2001.
76. მ. მუსხელიშვილი. დემოკრატია როგორც კომუნიზმი: მეთოდოლოგიური შეზღუდვები დემოკრატიზაციის შესწავლასა და დემოკრატიზაციის პრაქტიკულ განხორციელებაში. "ეპოქა", N 3, საზოგადოების კვლევის ცენტრი, 2003
77. Г. Жоржоллиани, Демократические изменения и стремление к формированию наций-государств в Закавказье. материалы конференции, Тбилиси, 1998
78. Джеффи Ходжсон, Экономическая теория и институты, М., 2003.
79. (Дуглас Норт, Вклад неоинституционализма в понимание проблем переходной экономики. _ <http://www.wider.unu.edu>)

POLITICAL INSTITUTIONS ANALYZE

Intensive Seminar

Seminar description

The fall of communism in Eastern Europe and in the ex-Soviet Union, as well as the recent transition to democracy in Southern Europe and Latin America, have given new impetus to the debate about the role of political institutions, and in particular democratic ones, in the field of state-building, in generation of economic outcomes, adequate channeling of citizens representation and creation a “good” and effective governance.

The focus of this course is on political institutions, First part of the seminar is devoted to description and analyses of what are institutions in general, how they are created and how they function, what is the difference between formal and informal institutions, what is the influence of political institution on performance, including economic one.

Second part of the seminar (2-3weeks) will focus on the analyses of concrete political institutions. This part aims to unfold, how it is possible to use general theory of institutions for analyses of concrete essential political institutions.

At the basis of this approach following topics will be considered: problems of legitimating of political institutions; political institutions linking society and politics; political parties; principles of representation; state and its institutionalization; state and constitutional government.

Last week of the seminar will be devoted to the analyses of institutional change in a period of fundamental transformations of society; specific focus will be done on a post-communist reality.

Special attention will be devoted to the Institutional development of post-Soviet Georgia. It will be considered from the following perspectives: legitimacy, stability and efficiency of developing institutions; problems of representation and participation in institution building.

Seminar objectives

Students get theoretical knowledge about political institutions; acquire approaches and methods to the comparative analyses of institutions; use theory and comparative analyses while analyzing concrete political institutions and systems. Students get experience of written analyses on the above-mentioned topics.

Methodology

Each meeting will last for two hours (twice a week)		
Structure for each meeting: SHOW, EXPLAIN, EMULATE, DRILL	The structure is constructed on a basis of following principles – from simple to comprehensive. KNOWLEDGE, COMPREHENSION, APPLICATION	
On first session: introductory, setting rules for further work. All other meetings will include presentation of theoretical part.	KNOWLEDGE	At each theoretical issue the group will be provided with the theoretical knowledge. It will take about 30-40% of time.
Working on theory. Interactive learning. Discussions in big and small groups.	COMPREHENSION	Materials, illustrating and explaining theoretical issues are prepared by the lecturer. Method of group discussions in big and small groups is used (interactive method). The group is led to conclusion, rather than provided ready-made conclusion. It takes 30% of time.
The material will be presented, which then will be analyzed. Then students will get task for independent work, related to the thematic of the meeting.	APPLICATION	Each student will get task for independent work – he/she should prepare independent project and make its presentation for the group. The group takes role of peer review. 30% of time.

Structure of the seminar (4 weeks – 16 hours, 4 credits)

Topics of the seminar will be organized according to the weeks of study. Each week students will get 2 hours theoretical lecture and 2 hours seminar work. Students are required to read required literature before classes and to participate in discussions. Each student should prepare and present project, separately or as a member of small team (2-3 students).

Evaluation

Attendance – 20%

Participation in discussions – 30%

Project presentation – 50%

Week I

Institutions: Concepts and performance

Required reading:

1. North, Douglass C, Institutions, Institutional Change, and Economic performance, Cambridge, CUP, 1990, Chapters 1-2. (Pp.3-69)
2. March, James, Olsen, Johan P., Rediscovering Institutions. New York, Free Press, 1989. Chapter 1.
3. Shepsle, Kenneth, "Studying Institutions: Some Lessons from the Rational Choice Approach," Journal of Theoretical Politics, 1989, 1 (2), pp.131-147
4. Peters, B.Guy "Political Institution, Old and New" in: Robert E. Goodin and Hans Dieter Klingemann, eds, A New Handbook of Political Science, Oxford, Oxford University Press, 1996.
5. Джеффи Ходжсон, Экономическая теория и институты, М., 2003, pp. 9-13, 35-59.

Recommended reading:

1. Kenneth A. Shepsle, Mark S. Bonchek, Analyzing Politics: Rationality, Behavior, and Institutions, New York, 1997, pp. 15-38.
2. Brooke A. Ackerly, Designing Democratic Institutions: Political or Economic? _ "Designing Democratic Institutions", Ed. by Ian Shapiro and Stephen Macedo, New York University Press, New York and London, 2000, pp. 285.
3. Karol Soltan, Institutions as Products of Politics, _ "Institutions and Social Order", Eds. Karol Soltan, Eric M. Uslaner, Virginia Haufler; University of Michigan, 1998, pp. 45-66.
4. Robert E. Goodin, "Institutions and their Design", in: Robert Goodin (ed.) The Theory of Institutional Design, Cambridge University Press, 1990.
5. Ostrom, Elinor, Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action, 1990. pp. 1-102
6. Elias, Khalil, "Organizations vs. Institutions", Journal of Institutional and Theoretical Economics, 1995, 151, pp.445-466.
7. John Druzek, "The Informal Logic of Institutional Design", in: Goodin R., (ed.) The Theory of Institutional Design, CUP, 1990.
8. Russell Hardin, "Institutional Morality", in: Goodin R., (ed.), The Theory of Institutional Design, CUP, 1990.
9. Itai Sened, The Political Institution of Private Property, 1997.
10. North, Douglass C, Institutions, Institutional Change, and Economic performance, Cambridge, CUP, 1990, Part 3, pp.107-140
11. Itai Sened, On the Social Contract. Caucasus US context, Issue 1, Tbilisi, 2003
12. H. de Soto, The Mystery of Capital, Basic Books, 2000
13. Tsebelis, George., Veto Players: Foundation of Political Analysis. Princeton, Princeton University Press, Ch. 1-6.
14. Ken Shepsle, "political Deals in Institutional Settings", in: Goodin, R., (ed.) The Theory of Institutional Design, CUP, 1990.

Week II

Political institutions on the edge of society and politics: political parties

Required reading:

1. Richard Hofferbert, Introduction: Party Structure and Party Performance in New and Old Democracies _ "Parties and Democracy". Ed. By Richard Hofferbert, Blackwell Publishes, Oxford, 1998. pp. 1-9.
2. David M. Olson, Party Formation and Party System Consolidation in the New Democracies of Central Europe _ "Parties and Democracy". Ed. By Richard Hofferbert, Blackwell Publishes, Oxford, 1998. pp. 10-42.
3. Gabor Toka, Party Appeals and Voter Loyalty in New Democracies _ "Parties and Democracy". Ed. By Richard Hofferbert, Blackwell Publishes, Oxford, 1998. pp. 167-188.
4. Dalton, Russell J. and Martin Wattenberg, Ed, Parties without Partisans. New York, Oxford University Press, 2001, Ch.1.
5. Duverger, Maurice, Political parties. Their organization and Activity in the Modern State, London, Methuen, 1964. ch.1-2
6. Sartory, Giovanni, Parties and Party System: A Framework for Analysis, vol.1., CUP (Chapt.1-4).

Recommended reading:

1. Kenneth Janda and Tyler Colman. Effects of Party Organization on Performance during the "Golden Age" of Parties _ "Parties and Democracy". Ed. By Richard Hofferbert, Blackwell Publishes, Oxford, 1998. pp. 189-210.
2. Rachel Gibson and Robert Harmel _ Party Families and Democratic Performance: Extraparliamentary versus Parliamentary Group Power _ "Parties and Democracy". Ed. By Richard Hofferbert, Blackwell Publishes, Oxford, 1998. pp. 211-228.
3. Russell J. Dalton and Martin P. Wattenberg, Unthinkable Democracy: Political Change in Advanced Industrial Democracies _ "Parties without Partisans. Political Change in Advanced Industrial Democracies". Ed. by Russell J. Dalton and Martin P. Wattenberg, Oxford University Press, 2002, pp.3-18.
4. Susan E. Scarrow, Parties without members? Party Organization in a Changing Electoral Environment. _ "Parties without Partisans. Political Change in Advanced Industrial Democracies". Ed. by Russell J. Dalton and Martin P. Wattenberg, Oxford University Press, 2002, pp. 79-101.
5. Russell J. Dalton and Martin P. Wattenberg, Political Change and the Democratic Process, _ "Parties without Partisans. Political Change in Advanced Industrial Democracies". Ed. by Russell J. Dalton and Martin P. Wattenberg, Oxford University Press, 2002, pp. 261-285.
6. Lijphart, Arend., Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945-1990., Oxford, Oxford University Press, 1994,
7. Schmitt, Hermann and Suren Holmberg., "Political Parties in Decline?" in: Citizens and the State, eds. H-D. Klingemann and D.Fuchs, New York, Oxford University Press, 1995, pp.95-133.
8. Arend Lijphart, Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in 36 Countries, 1999, Ch.5, 8.
9. Scott Mainwaring, "Party systems in the Third Wave, in: Larry Diamond and Marc Plattner, eds. The Global Divergence of Democracy, Johns Hopkins, 2001.

Week III
From people to the state: political institutions of representation, formal institutions in a systemic unity: state and constitutionalism

Required reading:

1. Bernard Manin, *The Principles of Representative Government*, Cambridge University Press, 1997, ch.6, pp.193-235
2. Yoram Barzel, *A Theory of the State, Economic Rights, Legal Rights, and the Scope of the State*, Cambridge, 2002, pp.198-266.
3. *Bringing the State Back in* ., Ed. by Peter B. Evans, Dietrich Rueschemeyer, Theda Skocpol., Cambridge, 2002, pp.3-39, 169-191,
4. Kenneth A. Shepsle, Mark S. Bonchek; *Analyzing Politics, Rationality, Behavior, and Institutions*, New York, 1997, pp.166-194 (chapter: Voting Methods and Electoral Systems)
5. Sartory, Giovanni., *Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*. London, Macmillan, 1994
6. Poggi, Gianfranco, *The Development of the Modern State. A Sociological Introduction*. Stanford University Press, 1978, pp.117-152

Recommended reading:

1. Kenneth A. Shepsle, Mark S. Bonchek, *Analyzing Politics: Rationality, Behavior, and Institutions*, New York, 1997, pp. 166-196.
2. Kenneth A. Shepsle, Mark S. Bonchek, *Analyzing Politics: Rationality, Behavior, and Institutions*, New York, 1997, pp. 299-312.
3. Donald L Horowitz, *Constitutional Design: An Oxymoron?* _ "Designing Democratic Institutions", Ed. by Ian Shapiro and Stephen Macedo, New York University Press, New York and London, 2000, pp. 253-284.
4. Philip Petit, *Democracy, Electoral and Contestatory*, _ "Designing Democratic Institutions", Ed. by Ian Shapiro and Stephen Macedo, New York University Press, New York and London, 2000, pp.105-146.
5. Stephan Haggard and Matthew D. McCubbins, *Introduction: Political Institutions and the Determinants of Public Policy*, _ "Presidents, Parliaments, and Policy", Ed. by Stephan Haggard, Matthew McCubbins, University of Cambridge, 2001, pp. 1-20
6. Pippa Norris, *Institutions Matter: Electoral rules and Voting Choices*. New book with draft chapters available at www.pippanorris.com
7. Powell, Jr. G. Bingham, *Elections as Instruments of Democracy*, Yale University Press. 2000.
8. Lijphart, Arend, *Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945-1990*, Oxford, OUP, (Chapters 2-3).
9. Gallagher, Michael, Michael Laver, and Peter Mair, *Representative Government in Modern Europe*. 3rd ed., London, McGraw Hill.
10. Powell, G. Bingham, Jr. "Constitutional Design and Citizen Electoral Control," *Journal of Theoretical Politics*, 1989, 1 (2), pp.107-130.
11. Ainsworth, S. *Representation and Institutional Stability* *Journal of Theoretical Politics*, 1997, 9(2), pp.147-165.
12. Joel Migdal, *Strong Societies and Weak States*., Princeton University press, 1988.

13. Holmes, Stephen, "Pre-commitment and the Paradox of Democracy", in: Jon Elster and Ruth Slagstad, eds., *Constitutionalism and Democracy*, New York, Cambridge University Press, 1988.
14. Stephan, Alfred and Cindy Skach, "Constitutional Frameworks and Democratic Consolidation", *World Politics*, 1993, 46, pp.1-22.
15. Mueller, Dennis C. *Constitutional Democracy*, Oxford, Oxford University Press, 1996.
16. Jon Elster, *Ways of constitution-making*, in: *Democracy's Victory and Crisis*, ed. by Axel Hadenius, Cambridge University Press, 1997

Week IV

Institutions in transforming societies: Changing Institutions

Required reading:

1. Power, Timothy J. and Mark J. Gasiorowski, "Institutional Design and Democratic Consolidation in the Third World," _ Comparative Political Studies, 1997, 30, pp. 123-155.
2. Lijphart, Arend, and Carlos H. Waisman, "Institutional Design and Democratization", _ in: Institutional Design in New Democracies, eds. Arend Lijphart and Carlos H. Waisman, Boulder, CO: Westview Press, 1996, pp/ 1-11.
3. Claus Offe, "Designing Institutions in Eastern European Transitions", _ in: Goodin R., (ed.) The Theory of Institutional Design, CUP, 1990.
4. Building Democracy in Georgia, Discussion papers series, International IDEA, 2003
5. M.Muskhelishvili *Democracy as Communism: Methodological Limitations in Democratization Studies and democratization Policies*, "Epoch", N 3, CSS, 2003 (in Georgian)
6. Wolfgang Gaul, Designing and adopting constitution in Georgia, IRIS, 2002
7. G.Jorjoliani "Transition to democracy and trends towards formation of nation-states in Transcaucasia" - in: "Post-communist Democratic Changes and Geopolitics in the Transcaucasia", conference papers, Tbilisi, 1998 (in Russian)
8. (Дуглас Норт, Вклад неоинституционализма в понимание проблем переходной экономики. _ <http://www.wider.unu.edu>)

Recommended reading:

1. J. J.Linz, A. Stepan. *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America and Post-Communist Europe*. The John Hopkins University Press, 1996
2. Guillermo A O'Donnell, *Democracy, Law and Comparative Politics*, Studies in Comparative International Development, New Brunswick, Spring 2001
3. M.Muskhelishvili *The Avant-garde of "Democratization"*. in: "Public Image of Non-governmental organizations in Georgia", Discussion Series, 2(8) CIPDD, CAP, Tbilisi, 2003
4. G.Jorjoliani *Democratization. Societies in Transitional periods - Democratization in a Modern World* (co-author, with M.Muskhelishvili and T.Berekashvili). Textbook for post-graduate students, OSGF, Tbilisi, 2001 (in Georgian)
5. Th.Hnaf, Gh.Nodia. *Georgia - Lurching to Democracy. From Agnostic Tolerance to Pious Jacobinism: Societal Change and People's Reactions*. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2000

Requirements and grading

Attendance – 20%

Participation in discussions _ 30%

Presentations – 50%